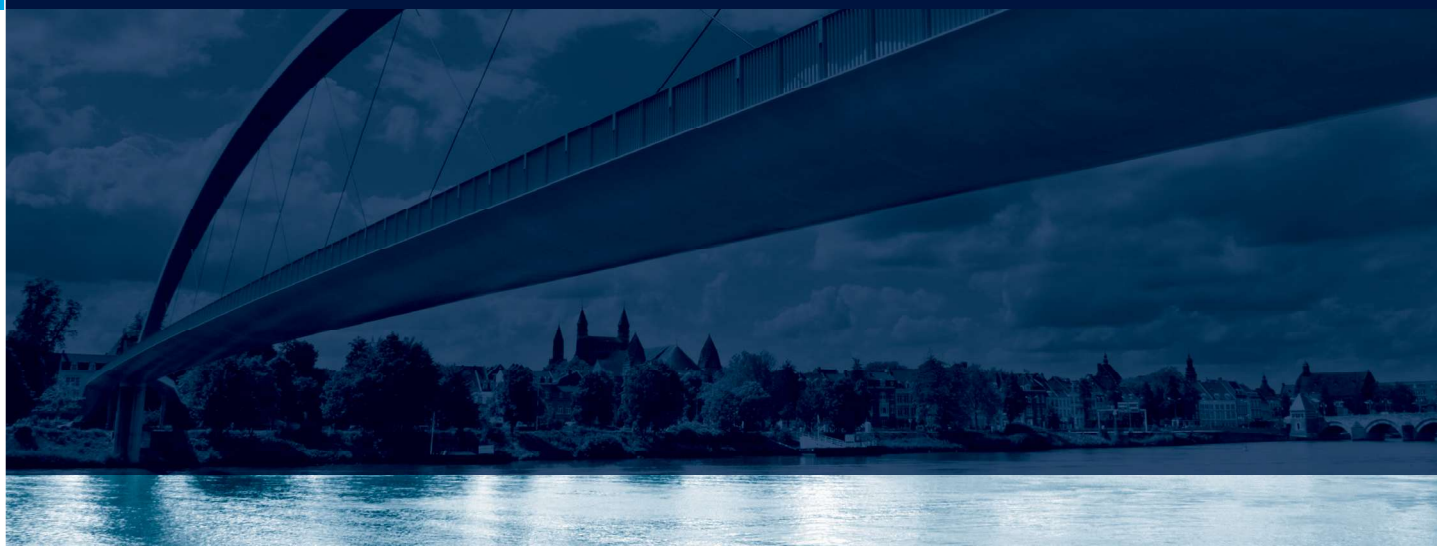

ITEM Reflectie: Tweede Kamerverkiezingen 29 oktober 2025 vanuit Grensoverschrijdend Perspectief

ITEM Reflectie: Tweede Kamerverkiezingen 29 oktober 2025 vanuit Grensoverschrijdend Perspectief

Door Pim Mertens, Martin Unfried & Susanne Sivonen (16 oktober 2025)

Contents

Introductie	2
Selectie & Methode	2
ITEM Reflectie: Tweede Kamerverkiezingen vanuit grensoverschrijdend perspectief.....	4
Zijn de grensregio's in beeld?.....	4
Instrumenten voor de (grens)regio?	7
Grenseffecten: een level-playing field	7
Grip op migratie: mobiliteit aan banden	8
Over Europa, Schengen, Benelux en Euregio's	10
Verkiezingsprogramma's Tweede Kamer 2025	13
PVV Verkiezingsprogramma: Dit is uw land.....	14
CDA Verkiezingsprogramma: Bouwen op vertrouwen.....	16
GroenLinks-PvdA: Verkiezingsprogramma: Een nieuwe start voor Nederland	20
VVD Verkiezingsprogramma: Sterker uit de storm - Keuzes voor een nieuwe tijd met vrijheid, veiligheid en groei	24
D66 Verkiezingsprogramma: Het kan wél	27
JA21 Verkiezingsprogramma: De Juiste Aanpak voor Nederland.	31
SP Verkiezingsprogramma: Super Sociaal.....	34
Volt Verkiezingsprogramma: Doe Iets Nieuws	37
Forum voor Democratie Verkiezingsprogramma: Een nieuwe kans voor Nederland	41
Partij voor de Dieren Verkiezingsprogramma: Natuurlijk.....	43
DENK Verkiezingsprogramma: Nu is het moment	47
BBB Verkiezingsprogramma: BBB Levert.	49
ChristenUnie Verkiezingsprogramma: Opstaan voor het Goede	54
SGP Verkiezingsprogramma: Stem Christelijk voor Nederland	58
50Plus Verkiezingsprogramma: '... Iedereen wil 50plus worden'.....	60
NSC Verkiezingsprogramma: Zorgen Voor Zekerheid: De Basis Moet Op Orde	62

Introductie

Op woensdag 29 oktober 2025 zijn de Tweede Kamerverkiezingen in Nederland, die relatief kort volgen op die van woensdag 22 november 2023. De vervolgens te vormen Regering en Tweede Kamer geven in belangrijke mate vorm aan het grensoverschrijdende beleid dat in Nederland gevoerd wordt. Nederland kent reeds een relatief sterke geschiedenis van grensoverschrijdende samenwerking: binnen de Benelux Unie, met de eerste EUREGIO, een Grenseffectentoets binnen het Beleidskompas, een Nationaal Programma Vitale Regio's en verscheidene governance-structuren met buurlanden zoals de Vlaams-Nederlandse Top, Thelassatop met België, samenwerkingsagenda Nederland-Nedersaksen en Grenslandagenda NRW-Nederland. Echter, de laatste regeerperiode werd gekenmerkt door minder expliciete aandacht voor grensregio's. In het Regeerprogramma van het kabinet Schoof¹ viel de term 'grens' met name in de context van asiel en versterkte binnengrenscontroles. Alleen in de aanpak van Elke regio telt werd de samenwerking met buurland tegen grensbelemmeringen benoemd.

'De grensregio moet meer top-of-mind zijn', was de conclusie van de ITEM reflectie op de Tweede Kamerverkiezingen in 2023 en het opvolgend Nieuwspoort-event.² Immers, grensoverschrijdende samenwerking en de grensoverschrijdende ontwikkeling van grensregio's komt niet vanzelf, maar vereist continue aandacht en investeringen. Echter, dit is geen gegeven. Dit bleek eerder ook in de reflectie op de Europese verkiezingen in 2024 en de Provinciale Statenverkiezingen in 2023. Met aankomende verkiezingen, wat zijn nu de plannen van de verschillende politieke partijen op nationaal niveau? Wat staat er in die plannen over grensoverschrijdende samenwerking? Wat zijn de effecten voor de grensregio's? Zijn er onderwerpen die we missen? In de verkiezingsprogramma's formuleren de politieke partijen de plannen voor Nederland en direct dan wel indirect voor de grensregio's en grensoverschrijdende samenwerking. Deze Reflectie geeft de plannen van de deelnemende partijen aan de Tweede Kamerverkiezingen weer en reflecteert hierop vanuit grensoverschrijdend perspectief.

Selectie & Methode

Voor deze analyse is dezelfde methode als in de eerdere Reflecties gekozen. Dat wil zeggen dat een thematische aanpak wordt gevolgd. Daarbij zijn de belangrijkste grensoverschrijdende thematieken opgenomen:

- Grensoverschrijdende arbeidsmarkt: zoals het stimuleren van wonen en werken over de grens, ontwikkeling van de zogenoemde 360-graden arbeidsmarkt;
- Grensoverschrijdende zorg/welzijn: zoals grensoverschrijdende samenwerking tussen ziekenhuizen, inzet van ambulances en nooddiensten, verbeteren van het leven aan en over de grens;
- Grensoverschrijdende mobiliteit/infrastructuur: zoals (spoor)verbindingen en voorzieningen over de grens, stimuleren van grensoverschrijdende mobiliteit in het grensgebied;
- Grensoverschrijdend onderwijs en cultuur: zoals het stimuleren van buurtalen, uitwisselingen van scholen en bilinguaal onderwijs, grensoverschrijdende cultuurevenementen, uitwisseling van cultuur;
- Grensoverschrijdende veiligheid: zoals grensoverschrijdende samenwerking tussen politie, brandweer, crisisbeheersing en preventie;
- Grensoverschrijdende energietransitie/klimaat: zoals samenwerking in energieprojecten, grensoverschrijdende afstemming beleid en instrumenten, natuurbeheer en waterkwaliteit;
- Grensoverschrijdende innovatie: zoals het stimuleren van samenwerking tussen universiteiten en hogescholen, grensoverschrijdende innovatieve projecten, Interreg;
- Euregionale governance / samenwerking: zoals het concrete plannen voor het versterken van de Euregionale en grensoverschrijdende organisatiestructuur met omliggende landen, financiële middelen voor grensoverschrijdende structuren, proactieve plannen voor structurele afstemming en agendering grensoverschrijdend, bijdragen aan bijvoorbeeld Euregio's,

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2024/09/13/regeerprogramma-kabinet-schoof>

² <https://crossborderitem.eu/grensregio-moet-top-of-mind-zijn/>

Grenslandconferentie, Vlaams-Nederlandse Top (samenwerking), samenwerking Nederland-Nedersaksen, Benelux en andere bilaterale of multilaterale structuren.

De screening vindt plaats door selectief naar de relevante onderdelen te zoeken. De relevante onderdelen kunnen zien op grensoverschrijdende elementen die wel of niet benoemd worden. Dit neemt niet weg dat meer concrete plannen in de partijprogramma's bestaan, die niet in de screening zijn meegenomen omdat er geen grensoverschrijdende relevantie wordt geacht. Onder het kopje 'relevantie grensoverschrijdende samenwerking' wordt een reflectie vanuit ITEM gegeven op de opgesomde elementen. Hierbij pogen we niet volledig te zijn, nu het een screening betreft. Daarnaast wordt middels de zoekfunctie specifiek gezocht naar de zoektermen 'grens', 'buur' en 'euregio'/'Benelux'. Nieuw aan deze screening is de toevoeging van 'Europa'/'Europese Unie' en 'Schengen'. Dit heeft te maken met de huidige ontwikkeling waarbij grenscontroles in een significant tempo worden genormaliseerd en daarmee druk zet op de toekomst van Schengen. Met een nieuwe periode van het Meerjarig Financieel Kader (MFK) van de Europese Unie en herziening van het Cohesiebeleid, is ook de Europese dimensie van bijzonder belang voor grensregio's. Als Europese regio's, zijn grensregio's gebaat bij mogelijke afstemming en coördinatie dat op Europees niveau plaatsvindt.

Er zijn 27 partijen die zich succesvol hebben aangemeld bij de Kiesraad.³ De Peilingwijzer⁴, gehanteerd door de NOS op basis van peilingen van I&O Research en Ipsos/EenVandaag, schat op de peildatum van medio oktober in dat 16 partijen mogelijk een zetel in de Tweede Kamer kunnen behalen. Deze ITEM reflectie is gebaseerd op deze partijen.

Tabel 1: Geselecteerde verkiezingsprogramma's, op volgorde van peilingzetels

Partij	Verkiezingsprogramma
PVV	Dit is uw land
CDA	Bouwen op vertrouwen
GroenLinks-PvdA	Een nieuwe start voor Nederland
VVD	Sterker uit de storm
D66	Het kan wél
JA21	De Juiste Aanpak voor Nederland
SP	Super Sociaal
Volt	Doe iets nieuws
Forum voor Democratie	Een nieuwe kans voor Nederland
Partij voor de Dieren	Natuurlijk
DENK	Nu is het moment
BBB	BBB Levert
ChristenUnie	Opstaan voor het goede
SGP	Stem Christelijk voor Nederland
50Plus	...iedereen wil 50plus worden
Nieuw Sociaal Contract (NSC)	Zorgen voor zekerheid

³ <https://www.kiesraad.nl/actueel/nieuws/2025/09/19/27-partijen-nemen-deel-aan-tweede-kamerverkiezing>

⁴ <https://app.nos.nl/data/datavisualisatie/peilingen/>

ITEM Reflectie: Tweede Kamerverkiezingen vanuit grensoverschrijdend perspectief

In totaal zijn 16 partijprogramma's gescreend, met een totaal van 1469 pagina's. Op basis van deze screening, zijn een aantal reflecties en analyses te formuleren.

Zijn de grensregio's in beeld?

Hierbij stellen we ons ten eerste dezelfde vraag als eind 2023: zijn de grensregio's in beeld? Het screenen van de verkiezingsprogramma's heeft soortgelijke bevindingen laten zien als in 2023. In zekere mate wordt specifieke vermelding van grensregio's en/of grensoverschrijdende samenwerking genoemd. Specifiek ten aanzien van 'grensregio', valt het woord over 1469 pagina's aan verkiezingsprogramma's welgeteld 42 keer. Dit is niet erg afwijkend ten opzichte van de vorige verkiezingen in 2023.⁵ Daarmee lijkt de specifieke aandacht voor grensregio's in eerste opzicht niet significant meer of minder te zijn geworden. Acht van de zestien partijprogramma's maken geen enkele vermelding van grensregio's. In feite dient de vermelding van JA21 daarbij te worden geschaard, nu die ziet op de geopolitieke situatie rondom de Europese grenzen.

Wanneer naar de context, waarin het woord 'grensregio' valt wordt bekeken dan is deze positief en samenwerkingsgericht (zoals uitgedrukt in de programma's van Volt, D66, CDA, BBB, NSC). Het gaat dan om het versterken van grensoverschrijdende infrastructuur, wonen/werken/studeren, bestuurlijke afstemming en energie/ruimtelijke ordening. 'Grensregio' wordt ook gebruikt in relatie tot grensoverschrijdende milieuvraagstukken (PvdD) en controles (VVD: ANPR-toezicht). In deze brengt Volt het meest uitgebreid de grensregio onder de aandacht – 2/3 van het totaal – en maakt het een kernthema binnen de Europese agenda.

Tabel 2: Samenvattend overzicht screening

Partij	Pagina's	Grens-regio	Grens	Buur-land	Context								Grens-effect / regio toets
													
PVV	41	0	0	7				X					
CDA	91	2	4	5	X	X	X	X					G
GL-PvdA	169	0	2	5	X		X	X					
VVD	81	3	1	8				X			X		R
D66	86	2	4	1	X			X				X	G
JA21	61	1	3	6				X					
SP	60	0	3	5			X				X		
Volt	154	28	69	17	X	X	X	X	X	X	X	X	G
FvD	77	0	2	1									
PvdD	136	1	2	4		X	X				X		
Denk	58	0	0	3	X								
BBB	127	3	8	5	X	X	X	X	X		X		R
CU	87	0	3	2		X		X					
SGP	131	0	5	5		X		X					
50Plus	16	0	1	1							X		
NSC	94	2	10	9	X		X	X			X	X	R
Tot.	1469	42	117	84									

⁵ Bij de verkiezingen van 2023 betrof dit 48 maal over 1549 pagina's.

LEGENDA		Onderwijs / Cultuur	
	Arbeid / Economie		Zorg / welzijn
	Energie / Klimaat		Natuur / water
	Mobiliteit / Infrastructuur		Governance
	Veiligheid	R/G	Regio/grenstoets

Echter, meer dan eerder wordt 'grens' gerelateerd aan veiligheid en migratie genoemd – in ongeveer een vijfde van de gevallen (n=117). Meer specifiek gaat het hierbij over grensbewaking, controle of asiel(stop). Deze defensieve connotatie van 'grens' ziet derhalve op nationale bescherming en niet zozeer op grensoverschrijdende samenwerking. De 'grens' wordt voor een klein deel ook gebruikt in een meer abstracte context van grensoverschrijdende vraagstukken als klimaat, milieu en waterbeheer. Veruit het meest is het echter positief of functioneel gelinkt aan grensoverschrijdende samenwerking, namelijk in 2/3 van de gevallen (ongeveer 78 maal). Dit is vooral het geval bij Volt, D66, CDA, GroenLinks-PvdA en BBB. Het verkiezingsprogramma van NSC is een voorbeeld van een meer functionele context: "Grensoverschrijdende samenwerking moet tot concrete resultaten leiden,[...]".

Tabel 3: Selectie van quotes wat betreft grensoverschrijdende samenwerking

Partij

CDA	"Grensoverstijgende samenwerking is belangrijk, zeker voor de inwoners die in de vele grensregio's wonen. We zetten in op het vergemakkelijken van grensoverstijgend wonen en werken, studeren en stimuleren goede internationale treinverbindingen. Elk ministerie werkt minimaal mee met een grensoverstijgend programma."
	"Het CDA vergroot de kansen van de grensregio's door grensoverstijgende samenwerking te versterken en onnodige belemmeringen op het gebied van wonen, werken, studeren en recreëren weg te nemen."
NSC	"We houden rekening met de specifieke problemen in grensgebieden."
	"NSC wil werken aan een goede verstandhouding met buurlanden en bijzondere samenwerking met Vlaanderen, Noordrijn-Westfalen en Nedersaksen."
BBB	"Er moet nauw worden samengewerkt met buurlanden bij ruimtelijke plannen, zoals de plaatsing van windturbines, om een goede afstemming en gezamenlijke besluitvorming te waarborgen. Dit voorkomt conflicten en bevordert duurzame ontwikkelingen die zowel lokaal als grensoverschrijdend gedragen worden."
	"Zorg dat de grensoverstijgende kansen goed benut kunnen worden door bijvoorbeeld in te zetten op versterking van het nationaal programma vitale regio's."
D66	"Elke Regio Telt: Grensregio's hebben speciale aandacht nodig. Daar kunnen we veel Europees samenwerken, maar regels zitten die samenwerking vaak in de weg. D66 wil samenwerking over de grens aanmoedigen. We maken regels en beleid op het gebied van mobiliteit, onderwijs, arbeidsmarkt en cultuur 'grens-proof'. Zo versterken we niet alleen de regio, maar ook de plek van Nederland in Europa."
Volt	"Volt streeft naar een nauwere samenwerking overheden en gemeenschappen in de grensregio om de democratie te 'versterken'."

Tot slot is gekeken naar de buurlanden, dat wil zeggen in welke context over de buurlanden is gesproken dan wel samenwerking met de buurlanden is uitgedrukt. In de meerderheid van de gevallen gaat het hierbij om samenwerking, zoals op het gebied van spoor/infrastructuur, klimaat en energie. In toenemende mate gaat het echter ook vooral om het beleid dat de buurlanden hanteren en hierop niet meer of afwijkend acteren. Hierbij worden buurlanden genoemd om bijvoorbeeld regelgeving, belasting of stikstofnormen te vergelijken. Dit duidt op argumentatie van een 'level-playing field', waarover we een aparte sectie wijden.

Thematisch: spoor

Wanneer naar de thema's wordt gekeken blijven veiligheid (inclusief asiel en migratie) en spoor populair in relatie tot 'grens'. Grensoverschrijdend en transnationaal spoor was ook al geïdentificeerd als relevant thema bij de verkiezingen in 2023, waarbij ITEM heeft aangedrongen op een integrale blik op grensoverschrijdend en transnationaal spoor en infrastructuur. Immers, transnationaal en grensoverschrijdend gaan niet altijd hand in hand: een tunnel-effect, waarbij transnationale verbindingen wel de grensoverschrijdende regio doorkruisen maar ook overslaan. Daarmee profiteren grensregio's niet per definitie van transnationale en grensoverschrijdende ontwikkelingen.

In verschillende partijprogramma's komt spoor terug (GL-PvdA, CDA, D66, VVD, Volt, SP, PvdD, CU), zowel grensoverschrijdend als transnationaal. In de balans ligt de nadruk voornamelijk op transnationale en Europese verbindingen, zoals tabel 4 weergeeft. BBB verwijst naar de Nedersaksenlijn als kans voor grensoverschrijdende samenwerking met Duitsland. De Nedersaksenlijn zelf loopt langs de Nederlands-Duitse grens, zonder als zodanig de grens over te steken. Derhalve is inpassing en afstemming van de Nedersaksenlijn met de bestaande grensoverschrijdende en transnationale verbindingen noodzakelijk om het daadwerkelijk grensoverschrijdend als kans te presenteren. Het CDA koppelt grensoverschrijdende samenwerking met regio's en buurlanden aan de mogelijkheid om Europese subsidies te benutten voor de toekomstbestendigheid van infrastructuur en logistiek.

Tabel 4: Overzicht quotes spoor

Partij	Grensoverschrijdend	Transnationaal
CDA		"Stimuleren goede internationale treinverbindingen."
GL-PvdA	"Tussen Eindhoven en het Duitse ICE-netwerk komt er een snelle treinverbinding." "Limburg krijgt spoorverbindingen naar Düsseldorf, Aachen en Hamont." "Samen met onze buurlanden onderzoeken we welke grenslijnen in ere hersteld kunnen worden."	"We leggen de Lelylijn aan tussen Groningen en de Randstad en in internationaal verband als hogesnelheidslijn naar Noord-Duitsland, Denemarken en Zweden."
D66		"Treinreizen in Europa moet makkelijker worden door een betere aansluiting op het hogesnelheidsnetwerk en een Europese Spoorautoriteit. Het openbaar vervoer voor afstanden tot 700 kilometer moet goedkoper zijn dan het vliegtuig."
VVD		"De VVD wil investeren in betere internationale en Europese treinnetwerk."
SP		"De SP wil dat publieke vervoersbedrijven in Europa meer gaan samenwerken om langeafstandstreinen te stimuleren."
Volt	"Volt streeft naar meer en frequentere directe grensoverschrijdende treinverbindingen. Volt wil inzetten op meer directe treinverbindingen die vaker tussen grenssteden rijden, zodat de trein ook in de grensregio de auto kan vervangen."	"Volt wil meer samenwerken met Noord-Duitsland, België en Frankrijk om het aanbod van alternatief vervoer te versnellen."
PvdD	"Ook in de grensregio's verbeteren of herstellen we de (korte) internationale treinverbindingen met de buurlanden."	"Om goed op het Europese treinnetwerk aangesloten te zijn investeert Nederland in frequente internationale verbindingen naar Hamburg/Kopenhagen (noordoost), Berlijn/Praag (oost), München (zuidoost), Parijs (zuid) en Londen (west). Er komen meer en betere internationale nachttreinen."
CU		"Internationale treinverbindingen worden verbeterd en samen met andere Europese landen zorgen we voor één transparant systeem voor het boeken van internationale treinkaartjes."
SGP		"Nederland werkt samen met andere Europese landen aan betere internationale treinverbindingen zodat er meer alternatieven komen voor vlieguren binnen Europa."

NSC	"NSC maakt zich hard voor betere aansluitingen van spoorwegen in grenssteden op spoornetwerken van buurlanden."	"NSC wil een betaalbaar en toegankelijk hogesnelheidsnetwerk dat grote steden in Europa verbindt."
-----	---	--

In meerdere partijprogramma's wordt op het gebied van spoor de buurlanden ook genoemd als vergelijking van beleid. Zo wordt het Duitse systeem benoemd wat betreft het Deutschlandticket, een goedkoop maandabonnement of dalurenabonnement.

Instrumenten voor de (grens)regio?

In de verkiezingen van 2023 had 'Elke regio telt' een prominente rol in veel partijprogramma's. In iets mindere mate zien we dat nog steeds resoneren. 'Elke regio telt' wordt letterlijk opnieuw aangehaald in de partijprogramma's van CDA, GL-PvdA, D66 en BBB. De effecten van beleid en wetgeving moeten volgens enkele partijen vooraf getoetst worden op grensgebieden, buurlanden of grensoverschrijdende samenwerking (D66: grens-proof, CDA: buurlandentoets, Volt: grenseffectenrapportage), alsook op regio's (BBB & VVD: regio-toets, NSC: rekening houden met regio's). Ook de samenwerking met regio's (verhouding centraal-decentraal), regionaal beleid (RegioDeals, nationaal programma vitale regio's, investeringagenda's, etc.) en regionale spreiding van bijvoorbeeld voorzieningen, ziekenhuizen en subsidies worden in menig partijprogramma's genoemd. Hierbij wordt dus in veel programma's de wens uitgedrukt om ook maatwerk per regio te faciliteren.

In het kader van het Beleidskompas bestaat sinds medio 2021 reeds een verplichte kwaliteitseis Grenseffecten, die op basis van de Grenseffectenmethodiek van ITEM is opgesteld.⁶ Echter de aanwezigheid van deze toets op papier is niet genoeg. Het daadwerkelijk adequaat en accuraat toetsen van beleid en wetgeving op de grensspecifieke en regiospecifieke situatie vereist capaciteiten (zowel in termen van tijd, kunde, en middelen), bewustwording, monitoring en expertise. Minder concreet zijn de partijen als het gaat om deze inbedding en uitvoering van een dergelijke toets. Ook voor de Tweede Kamer zelf ligt hierin een rol, om op de (grens)regionale aspecten in beleid en wetgeving te blijven controleren.

Anderzijds is de vraag wat partijen verder aan concrete plannen en acties hebben om de grensoverschrijdende kansen voor grensregio's verder te ontplooiën en faciliteren. Bijzonder relevant hierbij is het gegeven dat op Europees niveau net de BRIDGEforEU-verordening is gaan gelden.⁷ Deze verordening ziet op een nieuw mechanisme om grensbelemmeringen aan te pakken, met name middels zogenoemde 'cross-border coordination points'. Alleen Volt reflecteert kort aan: "aan de slag met het juridische instrument voor grensoverstijgende samenwerking". Het is relevant om hierbij stil te staan. Immers, Nederland heeft samen met Vlaanderen afgelopen jaar het Schakelpunt Grensbelemmeringen Vlaanderen-Nederland opgezet.⁸ Dit Schakelpunt ziet op het inventariseren, identificeren, analyseren en adviseren op oplossingsrichtingen voor prangende grensbelemmeringen in het grensgebied Vlaanderen-Nederland. In feite kan het als pilot worden gezien voor de cross-border coordination points zoals onder de Europese verordening beoogd.⁹ In de toekomstige regeringsvorming is het zeker van belang dat het Schakelpunt aandacht en steun behoudt.

Grenseffecten: een level-playing field

Nationale regels kunnen leiden tot grenseffecten en verschillen tussen buurlanden. In veel partijprogramma's heeft het principe van een level-playing field, ofwel een gelijk speelveld, een prominente positie. Daarmee wordt enerzijds gestreefd naar het vergemakkelijken van grensoverschrijdend ondernemen en de voltooiing van de interne markt, als anderzijds het

⁶ Voorheen Integraal Afwegingskader.

⁷ <https://crossborderitem.eu/eu-adopteert-de-bridgeforeu-verordening-een-nieuw-bestuursmechanisme-om-grensbelemmeringen-aan-te-pakken/>

⁸ <https://www.schakelpunt.eu/>

⁹ Mertens, P., & Unfried, M. (2024). A coordination point in practice: the "Flemish-Dutch Schakelpunt" as a pilot for the Facilitation tool. *Journal of Advanced Studies on Borders, Cooperation and Development*, (0), 107-115. https://www.research.cesci-net.eu/wp-content/uploads/publications/009_Unfried-Mertens_v01.pdf

voorkomen van verschillen met de buurlanden opdat geen nadelige grenseffecten kunnen opkomen. Wat betreft dat laatste wordt o.a. gesproken over de domeinen van waterkwaliteit (VVD, BBB), industrie en CO2-heffing (JA21, BBB, 50Plus), vliegtaks (Denk), voor de boeren (FvD), investeringen/vergunningen (BBB), netkosten (ChristenUnie), landbouwbeleid (SGP, BBB).

Eind mei 2025 heeft de Europese Commissie een Single Market Strategy gepubliceerd.¹⁰ Terwijl de interne markt binnen de EU al enige tijd bestaat, zijn er nog altijd belangrijke obstakels die grensoverschrijdend werken en ondernemen belemmeren. Het vormde ook een prominent thema in de rapporten van Letta en Draghi over de interne markt en de competitiviteit van de EU. Tijdens de ITEM Jaarconferentie 2024 is hier uitgebreid op gereflecteerd en het belang hiervan voor Europa alsook grensregio's beargumenteerd.¹¹ In de Single Market Strategy heeft de Commissie verschillende focusgebieden gedefinieerd, waaronder de aanpak van de 'terrible ten': de tien meest belemmerende obstakels voor de interne markt. Dit betreft onder andere de territoriale leverbeperkingen die leiden tot prijsverschillen tussen landen, verschillen in productetiketteringen en de erkenning van kwalificaties over grenzen heen. De aanpak van belemmeringen op de interne markt heeft ook weerslag gevonden in verschillende partijprogramma's: etikettering, barrières zoals territoriale leverbeperkingen moeten worden aangepakt (D66, GL-PvdA, PVV, CDA, NSC), met buurlanden en/of op Europees niveau, harmonisatie van regels voor ondernemers (VVD) of een Europees 28ste regime moet worden ingesteld voor grensoverschrijdende ondernemingen (Volt). Dit is zeker in lijn met de plannen die bij de Europese Commissie bestaan.

Vanuit grensoverschrijdend perspectief dient hierbij vermeld te worden dat een Europese interne markt nog niet automatisch heeft geleid tot een 360 graden grensoverschrijdende economie voor grensregio's. Hierbij bestaan overlappende belemmeringen, zoals erkenning van kwalificaties (zie recente ITEM studie¹²), etikettering, maar dient ook specifiek oog te blijven voor de grensspecifieke problemen waarmee grensondernemers en grensarbeiders worden geconfronteerd.

Grip op migratie: mobiliteit aan banden

Een belangrijk onderwerp van de verkiezingsprogramma's is asiel en migratie. Hierbij heeft de grote meerderheid van de partijen ambities geformuleerd om meer grip te krijgen op migratie, bestaande uit studiemigratie, arbeidsmigratie en/of asielmigratie. Alle partijen reflecteren op enige manier op een of alle vormen van migratie, waarbij een merendeel van de partijen meer grip wenst te krijgen op migratie. Hierbij dient te worden vermeld dat het niet alleen asielmigratie of internationale migratie betreft, maar ook Europese mobiliteit zoals in het kader van Europese studiemigratie en arbeidsmigratie. Hierbij gaat het effectief om de uitoefening van de Europese vrijheden. Ook hierop worden instrumenten voorgesteld, zoals tewerkstellingsvergunningen, arbeidsmarktoetsen en nationale ruimte voor tijdelijke quota of beperkingen in het geval van arbeidsmigratie en taal, wetgeving/bindende afspraken en financiering wat betreft studiemigratie.

We benoemden deze discussie in de reflectie van 2023 ook al als spannend. Binnen de EU is echter sprake van vrij verkeer, hetgeen een groot goed is – zeker in relatie tot grensregio's. Het is de vraag of direct dan wel indirect (bijvoorbeeld door eisen gelinkt aan (Nederlandse) arbeidsmarkt, woningmarkt en taal) maatregelen worden getroffen om het vrij verkeer in de EU te beïnvloeden. In grensregio's zou dit ook gevolgen kunnen hebben. Dergelijke effecten dienen helder in kaart te worden gebracht. Voor grensregio's is dit namelijk een belangrijk thema, gelet op diens euregionale inbedding, veelal Europese karakter en krimpproblematiek. ITEM heeft over internationale studentenmobiliteit / studiemigratie specifiek recent een grenseffectendossier geschreven.¹³

¹⁰ https://single-market-economy.ec.europa.eu/single-market/strategy_en

¹¹ https://cris.maastrichtuniversity.nl/ws/portalfiles/portal/232874246/Presentatie_ITEM_JC_2024.pdf

¹² <https://crossborderitem.eu/publicaties/360-arbeidsmarkt-uitdagingen-en-oplossingen-voor-het-erkennen-van-beroepskwalificaties-in-grensregios/>

¹³ <https://crossborderitem.eu/publicaties/internationalisering-in-balans-grensregionale-effecten-op-het-beperken-van-de-internationale-mobiliteit-van-studenten/>

Tabel 5: Overzicht grip op migratie, geordend naar peilingzetels

Partij	Studiemigratie	Arbeidsmigratie	Asielmigratie
PVV	Maximale beperking buitenlandse studenten; bacheloropleidingen in het Nederlands; Nederlands op school	Niet expliciet, maar beperkende toon — geen bijstand voor wie geen Nederlands spreekt; verbod dubbele nationaliteit.	Totale asielstop, weigeren aan de grens, uitbreiding grensbewaking en legerpatrouilles; opt-out asiel en migratie.
CDA	Regionale benadering: visie op aantallen internationale studenten per regio (afstemming beleid).	Faciliteren grensoverschrijdend wonen/werken; infopunten & verplicht taaltraject voor langdurige arbeidsmigranten.	Asielbeleid in lijn met EU; vergelijkbare maatregelen als Duitsland/België (bijv. wachttijd bij gezinshereniging).
GL-PvdA	Steun voor onderwijsinstellingen om beter te sturen op internationalisering onderwijsaanbod	Aandacht voor arbeidsmigrantenpositie; sturen op economisch profiel van werk; aanscherpen kennismigranten regeling	Europees asiel- en vluchtelingenbeleid
VVD	Beperken: wil internationale studenten vooral toelaten in sectoren met tekorten (techniek, bèta e.d.).	Aanscherpen kennismigrantenregeling (strikttere toelatingseisen).	Focus op Europese buitengrens; ook meer zichtbare controles aan de binnengrens
D66	Pro-internationalisering; instellingen hebben vrijheid om te sturen op internationalisering; vergemakkelijken van Erasmusmobiliteit.	Verminderen grensbelemmeringen; erkenning diploma's; bescherming en betere positie arbeidsmigranten (Roemer-aanbevelingen als basis).	EU-coördinatie; inzet op Europees asiel- en migratiepact; gezamenlijke aanpak.
JA21	Beperking internationale instroom; Nederlandse taal als academische norm (beperkt uitzonderingen)	Nationale regulering binnen EU-kader; ruimte voor lidstaten om tijdelijk beperkingen in te voeren; mogelijkheid gedwongen terugkeer EU-ingezetenen	Streng: uitbreiding capaciteit Marechaussee, permanente grenscontroles aan binnengrenzen zolang asielcrisis duurt.
SP	Wil verplicht Nederlandstalige bachelors; minder studiemigratie	Wil misstanden bij arbeidsmigratie aanpakken (uitzendbureaus, slechte huisvesting); minder arbeidsmigratie	Minder asielmigratie (totaal migratie 40.000)
PvdD	Afstemming aantal buitenlandse studenten op beschikbaarheid huisvesting; afstemming overheid met hoger onderwijs.	Onderzoek herinvoering tewerkstellingsvergunning werknemers uit andere EU-landen; afschaffing expatregeling.	Samenwerking op Europees niveau voor humane regels en milieu; geen hardere asielrestricties genoemd.
BBB	Toegankelijkheid voor internationale studenten per onderwijsinstelling en regio bekijken; Engelse taal als onontkoombaar; stimuleren grensoverschrijdende samenwerking.	Niet expliciet opgenomen in de screening.	Noemt migratie in vergelijking met buurlanden; effectieve grenscontroles om migranten omlaag te brengen.
FvD	Terugdraaien verengelsing (voor Nederlandse voertaal); beperkt internationale studenten.	Beperking van arbeidsmigratie; nadruk op economisch waardevolle migranten.	Kritisch op Schengen/EU — wil mogelijkheid uittreden of strikte controles; wil grensbewaking en beperkingen.
Volt	Ondersteunt internationalisering; wil dat studeren over de grens makkelijker wordt, en grensoverschrijdende samenwerking rondom onderwijs.	Actief: betere informatie voor grenswerkers, werkloosheidsuitkering voor grensarbeiders, grensinfopunten; vergemakkelijken grensoverschrijdend werken.	Hervorming Frontex en humane, EU-brede aanpak; tegen binnengrenscontroles.
Denk	Niet expliciet opgenomen in de screening	Niet expliciet opgenomen in de screening	Niet expliciet opgenomen in de screening
SGP	Niet expliciet opgenomen in de screening	Niet expliciet opgenomen in de screening	Uitbreiding grensbewaking en beperking asielinstroom door snellere terugkeer en uitbreiding lijst met veilige landen.
CU	Verminderen studiemigranten; Nederlandstalig onderwijs; afwijkingen mogelijk op basis van nationale afstemming.	Invoering tewerkstellingsvergunningen; aparte Schengen-afspraken en een arbeidsmigratiepact.	Menswaardige opvang en internationale afspraken; inzet op EU-samenwerking voor vluchtelingen en opvang nabij conflictgebieden.

50Plus	Hoger onderwijs in principe in het Nederlands (uitzonderingen mogelijk); onderwijsinstelling verantwoordelijk voor huisvesting.	Niet expliciet opgenomen in de screening	Niet expliciet opgenomen in de screening
NSC	Beperking niet-Nederlandse studenten; Nederlands als standaardtaal; bindend convenant met hoger onderwijs (uitzondering enkele sectoren).	Meer grip: meer ruimte voor EU-lidstaten op instroom van arbeidsmigranten met quotums en arbeidsmarkttoetsen; beperking van expats.	Maximaal migratiesaldo; snelle uitvoering Europees Asiel- en Migratiepact met verplichte grensprocedures; anders in uiterste geval een 'opt-out' op asiel.

Over Europa, Schengen, Benelux en Euregio's

Hoewel in zekere mate aandacht onder een aantal partijprogramma's is voor de ontwikkeling van grensregio's en grensoverschrijdende ontwikkelingen (zoals spoor) en in zekere mate ook wordt gekoppeld aan de samenwerking met de buurlanden, wordt de afstemming, coördinatie en ontwikkeling van structuren en organisaties hiertoe minder concreet gemaakt. Dit valt o.a. simpelweg te herleiden uit het feit dat termen als euregio's en de Benelux niet tot nauwelijks worden genoemd. Grensoverschrijdende governancestructuren, die mede door de Nederlandse regering zijn opgezet, worden niet genoemd.

Alleen NSC reflecteert op de verstandhoudingen met de buurlanden en de Benelux (eenmaal), hetgeen enigszins abstract blijft.¹⁴ Daarnaast geeft enkel Volt euregio's (driemaal) en de Benelux (tweemaal) een prominentere plek in diens partijprogramma. Deze worden benoemd in de context van grensoverschrijdend wetenschappelijk onderzoek (Einsteintelescoop), investeringen in de permanente samenwerkingsstructuren als Euregio's en euregionale nieuwsvoorzieningen. Wat betreft de Benelux ambieert Volt een koploperregio in de transitie naar een duurzame en weerbare economie.

Het jaar van de verkiezingen staat ook in het teken van 40 jaar Schengen. Schengen is wat we eerder beschreven als een onverwacht groot succes, maar iets kwetsbaars dat momenteel in een gedwongen mid-life crisis wordt gebracht door diens lidstaten. In het Schengengebied, waar open grenzen en mobiliteit de standaard zijn, wordt de herintroductie van grenscontroles sterk genormaliseerd door verscheidene lidstaten.¹⁵ Dit geldt in de afgelopen jaren ook voor Nederland, dat sinds december 2024 min of meer voor het eerst sinds Schengen formele grenscontroles kent. Dat is een belangrijke kentering, relevant voor grensregio's. Immers, samenwerking en mobiliteit over de administratieve landsgrens heen versterkt de potentie van grensregio's. Om deze reden is ook specifiek in de screening gekeken naar Schengen, hetgeen nauwelijks in de partijprogramma's concreet aandacht heeft gekregen. Wel formuleren zeven van de zestien partijen concreet plannen wat betreft grenscontroles, waarbij alleen Volt spreekt over het beëindigen van de grenscontroles en de overige zes over het mogelijk vergroten. Deze hebben we hieronder samengevat.

Tabel 6: Overzicht plannen grenscontroles

Partij	
PVV	"Totale asielpauze: alle asielzoekers worden aan de grens geweigerd (artikel 72 VWEU)"; "Tussen de grensovergangen patrouilleert het leger met gebruikmaking van camera's en drones"
VVD	"De VVD wil de mogelijkheden voor militaire bijstand aan civiele activiteiten vergroten met meer zichtbare controles aan de grens."
JA21	"Grensbewaking intensiveren: uitbreiding capaciteit Marechaussee om permanente grenscontroles aan de binnengrenzen conform artikel 25 van de Schengengrenscore en artikel 72 van het Verdrag Betreffende de Werking van de Europese Unie mogelijk te maken zolang de asielcrisis voortduurt."
Volt	"Volt wil per direct de binnengrenscontroles stoppen."
FvD	"We voeren flexibele grenscontroles in met moderne technologie en automatische controle op biometrische gegevens, zodat Nederlanders vrij kunnen reizen maar buitenlanders effectief gecontroleerd worden."

¹⁴ "NSC wil werken aan een goede verstandhouding met buurlanden en bijzondere samenwerking met Vlaanderen, Noordrijn-Westfalen en Nedersaksen."

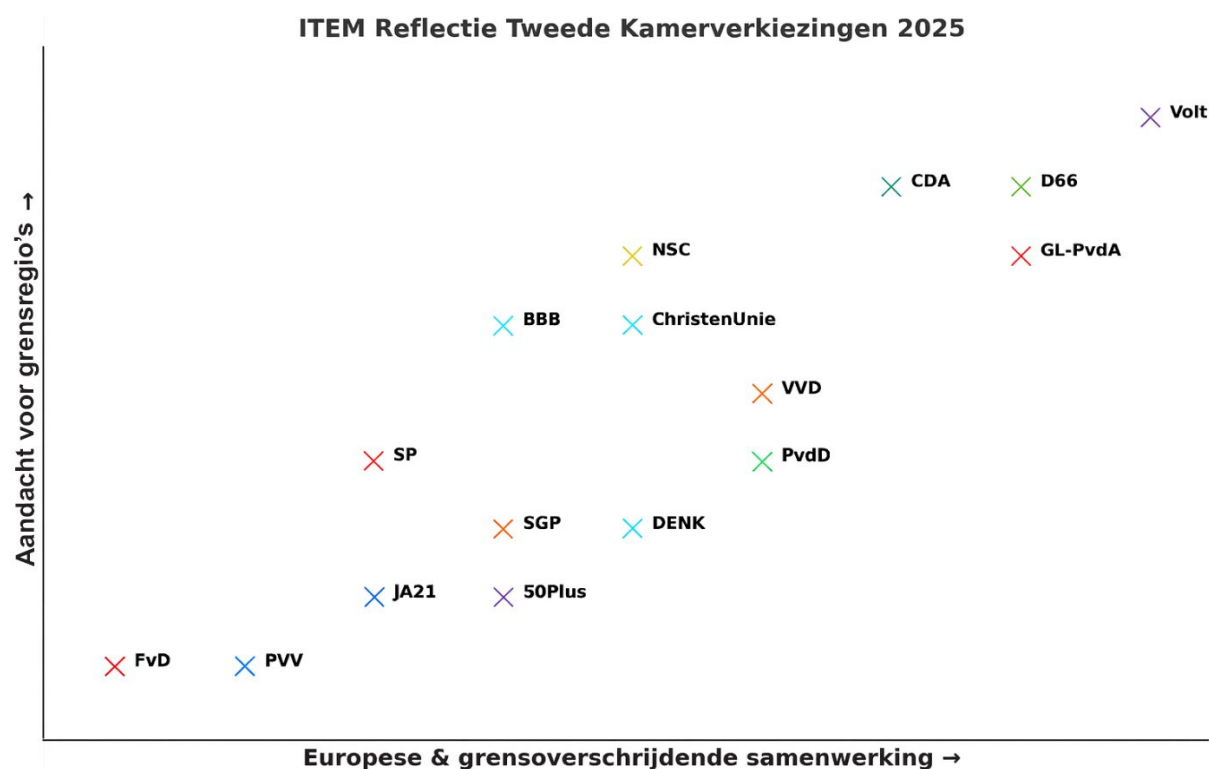
¹⁵ <https://crossborderitem.eu/en/item-brief-40-years-of-schengen-in-times-of-border-controls/>

BBB	"Grenscontroles opvoeren. De kans dat migranten zonder verblijfsvergunning ongecontroleerd uit een veilig (buur)land Nederland in komen, moet steeds verder omlaag. Daarom zijn effectieve grenscontroles nodig."
SGP	"De grensbewaking met buurlanden moet versterkt worden, onder meer met vaker mobiele controles."

In deze reflectie hebben we ook specifiek gezocht naar de plannen wat betreft Europese governance en samenwerking. Grensregio's worden door de Europese Commissie niet voor niets aangemerkt als 'living labs of European Integration'. Ofwel: in grensgebieden worden de Europese vrijheden dagdagelijkse realiteit en vormen ze essentiële randvoorwaarden voor een grensoverschrijdende regio en diens inwoners. Inderdaad, in grensregio's wordt ervaren waar Europese integratie wel en niet werkt. Daarmee is de Europese dimensie ook relevant voor de ontwikkeling van grensregio's. In de partijprogramma's is een onderscheid te maken tussen de partijen die EU kritisch, neutraal of progressief zijn. Daarnaast hecht het grootste deel van de partijen waarde aan subsidiariteit en de rol en positie van de lidstaten. Onder de EU kritische partijen is alleen nog FvD die specifiek spreekt over een Nexit, het verlaten van de Europese Unie¹⁶. Het is evident dat het verlaten van de Europese Unie een grote uitdaging voor grensregio's zou betekenen. In plaats van EU-wetgeving zijn bilaterale afspraken en verdragen met buurlanden nodig in verschillende sectoren. Echter, onder zowel de conservatieve als kritische partijen wordt ook gesproken over een uittreding uit Schengen, een opt-out op (migratie)beleid of inperken van Europese competenties ten behoeve van nationale soevereiniteit. Ook deze ontwikkelingen kunnen impact hebben op de situatie aan de landsgrens en de samenwerking met buurlanden. Immers, de noodzaak voor adequate afspraken met buurlanden neemt dan toe.

EU kritisch	PVV, FvD, JA21, SP
EU conservatief / nadruk subsidiariteit	NSC, BBB, CU, SGP, 50Plus, Denk
Neutraal / onduidelijk	PvdD, VVD
EU progressief	Volt, D66, GL-PvdA

Illustratie 1: Politieke kompas dat de positie van partijen weergeeft op het gebied van Europese en grensoverschrijdende samenwerking, evenals hun aandacht voor grensregio's. Dit is uitsluitend bedoeld ter illustratie en is gegenereerd met behulp van AI op basis van de resultaten van ons onderzoek.

¹⁶ In 2023 betrof dat nog PVV, FvD en SP.

De partijen die kritisch of conservatief zijn wat betreft Europa, zijn ook bijzonder kritisch op de financiering van de EU. Met het Meerjarig Financieel Kader heeft de EU een omvangrijke begroting, waarvan een merendeel gaat naar het Cohesiebeleid. Als onderdeel van dit Cohesiebeleid wordt ook specifiek in grensregio's en grensoverschrijdende samenwerking geïnvesteerd via Interreg. Vorig jaar constateerde ITEM onderzoek al dat de huidige middelen ontoereikend zijn om de uitdagingen van grensregio's volledig te adresseren.¹⁷ Hiervoor dient Interreg te worden versterkt. Momenteel vinden de onderhandelingen plaats over het aankomend MFK en Cohesiebeleid. Daarmee is het een cruciaal moment voor grensregio's wat betreft verdere financiering: grensoverschrijdende samenwerking en projecten zijn nog te vaak afhankelijk van Interreg-financiering. Wanneer partijen een pleidooi houden voor minder middelen en bevoegdheden voor de EU, heeft dit zeer waarschijnlijk ook gevolgen voor Interreg en grensregio's. Dit is immer het geval, nu nationale investeringen en programma's in grensoverschrijdende projecten en samenwerking minder voorhanden zijn en daarmee sterk afhankelijk zijn van het Europese middelen.

¹⁷ <https://crossborderitem.eu/publicaties/grenseffectenrapportage-2024-dossier-1-kansenanalyse-europese-grenseffectentoetsing-en-cohesiebeleid-voor-grensregios/>

Verkiezingsprogramma's Tweede Kamer 2025

PVV Verkiezingsprogramma: Dit is uw land	14
CDA Verkiezingsprogramma: Bouwen op vertrouwen.	16
GroenLinks-PvdA: Verkiezingsprogramma: Een nieuwe start voor Nederland	20
VVD Verkiezingsprogramma: Sterker uit de storm - Keuzes voor een nieuwe tijd met vrijheid, veiligheid en groei	24
D66 Verkiezingsprogramma: Het kan wél	27
JA21 Verkiezingsprogramma: De Juiste Aanpak voor Nederland.	31
SP Verkiezingsprogramma: Super Sociaal	34
Volt Verkiezingsprogramma: Doe Iets Nieuws	37
Forum voor Democratie Verkiezingsprogramma: Een nieuwe kans voor Nederland	41
Partij voor de Dieren Verkiezingsprogramma: Natuurlijk.	43
DENK Verkiezingsprogramma: Nu is het moment	47
BBB Verkiezingsprogramma: BBB Levert.	49
ChristenUnie Verkiezingsprogramma: Opstaan voor het Goede	54
SGP Verkiezingsprogramma: Stem Christelijk voor Nederland	58
50Plus Verkiezingsprogramma: '... Iedereen wil 50plus worden'	60
NSC Verkiezingsprogramma: Zorgen Voor Zekerheid: De Basis Moet Op Orde	62

PVV Verkiezingsprogramma: Dit is uw land

Screening door Umut Kaya en Pim Mertens

Algemene gegevens

- telt 41 pagina's

Grensoverschrijdende dimensie in verkiezingsprogramma:

- ✓ **'Grensregio'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'grens'** in de context van grensoverschrijdende/grensoverstijgende samenwerking wordt 0 maal genoemd, vooral in de context van immigratie/asielzoekers wordt het woord 'grens' 8 keer benoemd
- ✓ **'euregio'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'Benelux'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ De **buurlanden** worden 7 maal genoemd, door middel van zoektermen als **'Duits', 'Belg', 'buurland', 'buurregio'**, in de context van vergelijkingen tussen hoe buurlanden omgaan met asielzoekers
- ✓ **'Schengen'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'Europa', 'Europese Unie'** wordt 4 maal genoemd, in de context van minder betalingen aan EU, Nederland enig land in Europa waar burgemeesters worden benoemd

Toelichting: Elk partijprogramma wordt gescreend aan de hand van de genoemde zoektermen en dimensies. Elementen die relevant kunnen zijn voor desbetreffend grensoverschrijdende thema worden in onderstaande tabel opgenomen. Een plan of voornemen in het partijprogramma kan daarbij specifiek grensoverschrijdende samenwerking of aandacht voor een grensregio benoemen, maar dat is niet per definitie het geval. Ook plannen of voornemens die van invloed (positief of negatief) kunnen zijn op een bepaald grensoverschrijdend thema of waar de grensoverschrijdende dimensie gemist wordt, worden opgenomen. Deze elementen zijn uit het partijprogramma (kort) gekopieerd en in de kolom 'relevantie' geduid. N.B. Het betreft een screening en beoogt daarmee niet volledig zijn, daarnaast kunnen thema's leeg blijven indien de grensoverschrijdende relevantie niet aanwezig wordt geacht.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
Arbeidsmarkt & Economie	- De PVV wil daarom de btw op boodschappen helemaal schrappen, waardoor de boodschappenkar bijna 10% goedkoper kan worden. Ook willen we op een aantal essentiële basisproducten maximumprijzen instellen. Dit regelen we via de Prijzenwet. (p. 39) - We schrappen ook onnodige regels rondom etiketten, zodat ook goedkopere producten uit het buitenland met een etiket in een andere taal kunnen worden verkocht in Nederlandse winkels tegen een lagere prijs. (p. 39) - Geen bijstand voor wie geen Nederlands spreekt. (p. 9)	- Dergelijke prijsmaatregelen kan zeker grenseffecten hebben, waarbij verplaatsingsgedrag naar Nederland plaatsvindt. Dit is afhankelijk van de elasticiteit. - Het schrappen van deze regels vergemakkelijkt mogelijk het grensoverschrijdend verkopen van goederen, hetgeen ook de aandacht heeft van de Europese Commissie. - Hiermee worden mogelijk ook arbeidsmigranten (veelal actief in het grensgebied) en grensarbeiders benadeeld.
Zorg & Welzijn	- Regionale ziekenhuizen behouden met spoedeisende hulp, intensive care en geboortezorg – indien nodig met financiële steun. (p. 18) - Flexibel opleiden en inzet van zorgpersoneel. (p.18)	- Positieve impuls voor regionale zorgstructuren, maar geen aandacht voor grensoverschrijdende zorgsamenwerking en de mogelijkheden hiervan (zoals bijv. met DE of BE).

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
<i>Mobiliteit & Infrastructuur</i>	- NS en ProRail samen in één groot Nederlands Spoorbedrijf. (p. 37) - NS moet bij haar kerntaak blijven: genoeg treinen met voldoende zitplaatsen op tijd laten rijden. (p. 37) - Streek-ov behouden. (p. 34) - Verlagen brandstofaccijns in 2026. [...] Vliegtaks wordt niet verder verhoogd. (p. 37)	- Sterke binnenlandse focus, die nationale focus van het spoor belemmert de ontwikkeling van grensoverschrijdende verbindingen in de afgelopen jaren. - Prijsverschillen kan leiden tot grenseffecten, afhankelijk van de elasticiteit.
<i>Onderwijs & Cultuur</i>	- Op school én op het schoolplein wordt Nederlands gesproken. (p. 34) - Bacheloropleidingen volledig in het Nederlands. (p. 34) - Maximale beperking van het aantal buitenlandse studenten. (p. 34)	- Dit belemmert de meertalige initiatieven in het grensgebied, o.a. voor buurtalen. - Dit beperkt het euregionaal functioneren van universiteiten in het grensgebied. Zie grenseffectenrapportage.
<i>Veiligheid</i>	- Totale asielstop: alle asielzoekers worden aan de grens geweigerd (artikel 72 VWEU). (p. 8) - Tussen de grensovergangen patrouilleert het leger met gebruikmaking van camera's en drones (p. 8) - Verbod dubbele nationaliteit: schrappen uitzonderingsgronden. (p. 9)	- Weigering niet zomaar EU-rechtelijk mogelijk en grenscontroles geen adequaat instrument hiervoor. - Uitbreiding van grenscontroles, hetgeen grenseffecten heeft: o.a. overlast in grensregio, spanning met buurlanden. - Verbod heeft ook effect op EU mobiele werkers.
<i>Energietransitie & Klimaat</i>	- Nieuwe kerncentrales bouwen, ook kleine modulaire reactoren; inzet op thorium. (p. 21) - Windturbines waar omwonenden last van hebben en/of ziek van worden, worden afgebroken. (p.21) - Geen klimaatmitigatie, maar klimaatadaptatie: actualisering van het programma Ruimte voor de Rivier en het Hoogwaterbeschermingsprogramma. (p. 21)	- Kan tot spanningen met buurlanden leiden, die niet inzetten op kernenergie of zelfs afbouwen. - Vraagstuk van grensoverschrijdende afstemming met windturbines aan de grens. - Water is grensoverschrijdend, geen vermelding van grensoverschrijdende afstemming of samenwerking.
<i>Innovatie</i>	-	-
<i>Euregionale governance & samenwerking</i>	- Soeverein Nederland, geen geopolitieke Europese superstaat. (p. 31) - Niet nóg meer miljarden en bevoegdheden overhevelen naar Brussel, maar juist terughalen. (p. 31) - Vetorechten behouden, in ere herstellen én inzetten voor een opt-out op asiel en immigratie! (p. 31)	- Beperking van de EU in omvang en capaciteiten: dat kan ook de Europese instrumenten voor grensregio's en grensoverschrijdende samenwerking beïnvloeden, zoals Interreg en de euregio's. - Geen vermelding van andere instrumenten die grensregio's stimuleren.

CDA Verkiezingsprogramma: Bouwen op vertrouwen.

Screening door Susanne Sivonen

Algemene gegevens

- telt 91 pagina's

Grensoverschrijdende dimensie in verkiezingsprogramma:

- ✓ **'Grensregio'** wordt 2 maal genoemd, in de context van grensoverstijgende samenwerking, wonen, werken en studeren in een grensregio, vermindering van grensbelemmeringen
- ✓ **'grens'** in de context van 'grensoverschrijdende/grensoverstijgende samenwerking' wordt 4 maal genoemd, in de context van: klimaat, energietransitie, wonen en werken, stimuleren goede internationale treinverbindingen, grensbewaking
- ✓ **'euregio'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'Benelux'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ De **buurlanden** worden 5 maal genoemd, door middel van zoektermen als **'Duits', 'Belg', 'buurland', 'buurregio'**, in de context van: infrastructuur, energietransitie, windparken, asielbeleid
- ✓ **'Schengen'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'Europa', 'Europese Unie'** wordt 46 maal genoemd, in de context van: veiligheid en defensie, economie, klimaat, migratie, zorg, onderwijs en vaardigheden, concurrentievermogen, innovatie

Toelichting: Elk partijprogramma wordt gescreend aan de hand van de genoemde zoektermen en dimensies. Elementen die relevant kunnen zijn voor desbetreffend grensoverschrijdende thema worden in onderstaande tabel opgenomen. Een plan of voornemen in het partijprogramma kan daarbij specifiek grensoverschrijdende samenwerking of aandacht voor een grensregio benoemen, maar dat is niet per definitie het geval. Ook plannen of voornemens die van invloed (positief of negatief) kunnen zijn op een bepaald grensoverschrijdend thema of waar de grensoverschrijdende dimensie gemist wordt, worden opgenomen. Deze elementen zijn uit het partijprogramma (kort) gekopieerd en in de kolom 'relevantie' geduid. N.B. Het betreft een screening en beoogt daarmee niet volledig zijn, daarnaast kunnen thema's leeg blijven indien de grensoverschrijdende relevantie niet aanwezig wordt geacht.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
Arbeidsmarkt & Economie	- We zetten in op het vergemakkelijken van grensoverstijgend wonen en werken (p. 67, 68) - Europa kan aan economische groei winnen als de interne markt wordt versterkt. Nederland neemt het voortouw belemmeringen weg te nemen door concrete voorstellen te blijven doen aan de EU (p. 77) - We willen nauwe samenwerking met Noordzeelanden op visserij. Europees willen we een eenduidige interpretatie van regelgeving en erkenning van de diploma's van vissers (p. 59) - Arbeidsmigranten die hier langdurig verblijven, volgen een verplicht taaltraject dat is toegespitst op werk en deelnemen in de	- Focus op het faciliteren van grensoverschrijdende arbeidsmobiliteit en het wegnemen van barrières op zowel grensregionaal als Europees niveau - Grenswerking belemmert zowel de interne markt als grensregio's. Positief als concrete voorstellen worden ontwikkeld, zoals de EU zelf ook al heeft geformuleerd. - Het faciliteren van diploma-erkenning. - Bevorderen van de Nederlandse taal ter ondersteuning van de integratie van arbeidsmigranten, hetgeen positief is voor de

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	samenleving. De werkgever is hiervoor verantwoordelijk (p. 16); Werkgevers worden verplicht Nederlandse les te verzorgen voor hun arbeidsmigranten (p. 49) - De pilots met informatiepunten voor arbeidsmigranten maken we de standaard in ons land, zodat zij beter kunnen worden geïnformeerd over hun rechten en plichten (p. 48) - Asielbeleid: Daarbij kiezen we in lijn met het EU-recht en vergelijkbaar met Duitsland en België om mensen met tijdelijke bescherming pas gezinsleden te laten overkomen na een wachttijd en wanneer ze inkomsten en woonruimte hebben (p. 84)	blijfkans en integratie. Echter in een euregio ook rekening houden met meertaligheid. - Focus op het verbeteren van informatievoorziening voor arbeidsmigranten (bijvoorbeeld Grensinformatiepunten?) - Vergelijking met buurlanden met betrekking tot asielbeleid, echter nog niet duidelijk of dat ook beleidsafstemming betreft.
Zorg & Welzijn	- We willen dat de juiste zorg op de juiste plek wordt verleend. Door meer samen te werken hoeft niet iedereen alle zorg aan te bieden. Hoog-complexe zorg concentreren we meer en laagcomplexe zorg bieden we breder aan (p. 26) - We stoppen met de vergoeding van ongecontracteerde zorg, om de groei van het aanbod af te remmen en de zorgverzekeraars aan te moedigen om kosten te drukken en betere kwaliteitseisen te kunnen stellen (p. 30)	- Grensoverschrijdende samenwerking in de gezondheidszorg wordt niet genoemd, hoewel regionaal wel - Het centraliseren van de (hoox-complex) gezondheidszorg kan gevolgen hebben voor de beschikbaarheid van zorg in grensregio's - Het beperken van de vergoeding voor niet-gecontracteerde zorg kan nadelig zijn voor degenen die zorg over de grens ontvangen, waar geen contract is afgesloten tussen het ziekenhuis en de verzekeraar
Mobiliteit & Infrastructuur	- Stimuleren goede internationale treinverbindingen (p. 67) - We kiezen ervoor om onze infrastructuur en logistiek toekomstbestendig te maken: door met de regio's en buurlanden grensoverstijgend samen te werken, kunnen we zo ook aanspraak maken op Europese subsidies (p. 37)	- Het bevorderen van grensoverschrijdende samenwerking en betere infrastructuur, treinverbindingen
Onderwijs & Cultuur	- Het CDA vergroot de kansen van de grensregio's door grensoverstijgende samenwerking te versterken en onnodige belemmeringen op het gebied van wonen, werken en studeren weg te nemen (p. 68) - We leggen de focus op kennis en vaardigheden van werkenden in plaats van diploma's. Dat maakt het gemakkelijker om over te stappen naar een andere sector of beroepsgroep. We stimuleren het (Europese) skillspaspoort en microcredentials (p. 44) - Er komen leerrechten voor werkenden en werkzoekenden. Deze zijn bij alle erkende opleidingen te besteden. We willen meer flexibel en vraaggericht aanbod en wettelijke erkenning van deelopleidingen en duale trajecten op het hbo en wo (p. 44)	- Focus op het faciliteren van grensoverschrijdende studentenmobiliteit en het wegnemen van barrières - Bevordering van de erkenning van diploma's, kwalificaties en vaardigheden die grensoverschrijdende mobiliteit kunnen bevorderen en de transparantie van kwalificaties vergroten, met focus op praktisch leren (positieve implicaties voor grensoverschrijdende stages?) - Het bevorderen van 'zijinstromers' in het onderwijs kan mogelijkheden bieden voor docenten uit buurlanden om sneller gekwalificeerd te worden in Nederland

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	- Om het lerarentekort in het funderend onderwijs terug te dringen, willen we meer mogelijkheden voor het opleiden van zijinstromers in één jaar tot leraar en tot bevoegd docent in het vmbo (p. 41) - We willen in het vmbo en het mbo blijven opleiden voor toekomstige banen en de verbinding met de praktijk versterken (p. 42) - De behoefte aan internationale studenten verschilt per regio en per opleiding. In sommige regio's zijn internationale studenten nodig om een opleiding in stand te houden, in andere regio's is er een hoge druk op maatschappelijke voorzieningen, huisvesting en studentengemeenschappen. Wij ontwikkelen samen met het onderwijsveld een visie op aantallen internationale studenten per regio, op bekostiging en op betekenis voor regionale ecosystemen (p. 43)	- Positieve focus op regionale behoeften en kenmerken met betrekking tot internationalisering van het onderwijs
Veiligheid	- We willen dat Europa ook buiten haar grenzen veiligheid, mensenrechten, democratie, solidariteit en de rechtsstaat bevordert. Daarom versterken we de diplomatieke aanwezigheid van de EU buiten Europa, vooral in nabuurschapslanden (p. 76) - We zetten in op het fysiek en digitaal beheren en beveiligen van cruciale infrastructuur, zoals op en onder de Noordzee, samen met Europa, Verenigd Koninkrijk en Noorwegen (p. 83) - We sluiten vanuit de Europese Unie met zoveel mogelijk landen aan de Europese buitengrenzen migratieovereenkomsten af, gericht op het aanpakken van de onderliggende oorzaken van migratie, grensbewaking, het bestrijden van illegale mensensmokkel en het meewerken aan terugkeer van afgewezen asielzoekers (p. 84) - We baseren ons beleid en onze asielwetgeving op het EU asiel- en migratiepact: snelle en zorgvuldige procedures aan de buitengrens, effectieve terugkeer van wie uit een veilig land afkomstig is en evenredige verdeling over de lidstaten van wie kansrijk is. (p. 98)	- Focus op diplomatieke betrekkingen met buurlanden - Focus op grensoverschrijdende samenwerking in infrastructuur, veiligheid op de Noordzee en externe grenzen
Energietransitie & Klimaat	- De transitie naar een duurzame wereld vraagt om duidelijke politieke keuzes. Keuzes voor een ambitieus Europees klimaatbeleid, het klimaat stopt niet aan de grens (p. 51) - We maken de ontwikkeling van grensoverschrijdende energie-infrastructuren makkelijker (p. 53)	- Klimaatbeleid dat niet stopt bij grenzen, gezamenlijke aanleg van windparken met buurlanden - Het faciliteren van ontwikkelingen in grensoverschrijdende energie-infrastructuren

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	- Bij nieuwe of veranderende regelgeving doen we standaard een buurlandentoets voor een gelijk speelveld (p. 48) - Nieuwe windparken op zee zijn nodig. Afspraken over het gezamenlijk met buurlanden dragen van de kosten van het net (op zee) zijn een belangrijke voorwaarde voor de verdere uitrol van wind op zee (p. 54)	- 'Buurlandentoets' om effecten van wetgeving te toetsen: de reeds bestaande grenseffectentoets?
<i>Innovatie</i>	- Wij versterken de inzet op de komst van de Einstein Telescoop (p. 46)	- Investeren in het grensoverschrijdende Einstein Telescoop-project
<i>Euregionale governance & samenwerking</i>	- Grensoverstijgende samenwerking is belangrijk, zeker voor de inwoners die in de vele grensregio's wonen. We zetten in op het vergemakkelijken van grensoverstijgend wonen en werken, studeren en stimuleren goede internationale treinverbindingen. Elk ministerie werkt minimaal mee met een grensoverstijgend programma (p. 67) - Het CDA vergroot de kansen van de grensregio's door grensoverstijgende samenwerking te versterken en onnodige belemmeringen op het gebied van wonen, werken, studeren en recreëren weg te nemen (p. 67) - We verbeteren de verbinding tussen de regio's onderling en tussen de Randstad en de regio (p. 37) - We borgen dat ambities uit lopende regiodeals en aanbevelingen uit 'Elke regio telt' onverkort doorgang vinden (p. 67) - Het Rijk moet investeren in sterke interbestuurlijke samenwerking. Bij het begin van de nieuwe regeerperiode maakt het kabinet afspraken met de gemeenten, provincies en waterschappen over de uitvoering van bestaand beleid en de nieuwe plannen in het regeerakkoord. (p. 64)	- Het bevorderen van grensoverschrijdende samenwerking - Focus op burgers die in grensregio's wonen - Het verminderen van grensobstakels, maar niet heel concreet gemaakt. Bijvoorbeeld ondersteuning van Schakelpunt Grensbelemmeringen Vlaanderen-Nederland, Grenslandagenda NRW-NL en samenwerkingsagenda NL-NDS. - Het bevorderen van beleid dat geschikt is voor (grens)regio's, een grensoverschrijdend programma bij elk ministerie, 'Elke regio telt'

GroenLinks-PvdA: Verkiezingsprogramma: Een nieuwe start voor Nederland

Screening door Pim Mertens

Algemene gegevens

- telt 169 pagina's

Grensoverschrijdende dimensie in verkiezingsprogramma:

- ✓ **'Grensregio'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'grens'** in de context van grensoverschrijdende/grensoverstijgende samenwerking wordt 2 maal genoemd, in de context van: grensoverschrijdende criminaliteit
- ✓ **'euregio'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'Benelux'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ De **buurlanden** worden 5 maal genoemd, door middel van zoektermen als **'Duits', 'Belg', 'buurland', 'buurregio'**, in de context van: het herstellen van grenslijnen, internationaal treinverbindingen, klimaatticket, boodschappenwet
- ✓ **'Schengen'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'Europa', 'Europese Unie'** wordt 48 maal genoemd, in de context van: hervorming met minder veto's, Europese begroting, autonomie en onafhankelijkheid, klimaatneutraliteit, veiligheid en defensie, (drugs)criminaliteit

Toelichting: Elk partijprogramma wordt gescreend aan de hand van de genoemde zoektermen en dimensies. Elementen die relevant kunnen zijn voor desbetreffend grensoverschrijdende thema worden in onderstaande tabel opgenomen. Een plan of voornemen in het partijprogramma kan daarbij specifiek grensoverschrijdende samenwerking of aandacht voor een grensregio benoemen, maar dat is niet per definitie het geval. Ook plannen of voornemens die van invloed (positief of negatief) kunnen zijn op een bepaald grensoverschrijdend thema of waar de grensoverschrijdende dimensie gemist wordt, worden opgenomen. Deze elementen zijn uit het partijprogramma (kort) gekopieerd en in de kolom 'relevantie' geduid. N.B. Het betreft een screening en beoogt daarmee niet volledig zijn, daarnaast kunnen thema's leeg blijven indien de grensoverschrijdende relevantie niet aanwezig wordt geacht.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
Arbeidsmarkt & Economie	- We staan toe dat goedkopere producten met een Engels, Duits of Frans label verkocht mogen worden in Nederlandse supermarkten, waarbij de voedselinformatie online of in de supermarkt in het Nederlands te lezen is. Barrières voor handel in de Europese Unie nemen we weg. (p. 75) - We zetten in op de Schelde Delta Regio en de zeehaven North Sea Port, om zo de duurzaamheid, economische veerkracht en strategische weerbaarheid van Zeeland en Nederland te versterken. (p. 150) - De hoogte van de vliegtuigbelasting wordt aangepast aan de milieu-impact van de vlucht. Daar maken we afspraken over met Europese partners. (p. 64)	- Sluit aan bij de Europese ontwikkeling rondom de Single Market Strategy. Zowel voor de interne markt als voor grensregio's gelden nationale verschillen als barrières wat betreft etikettering, territoriale leveringsbeperkingen etc. - Aandacht voor North Sea Port, hetgeen een grensoverschrijdende haven is. Daarmee ook noodzakelijk om aan grensobstakels te werken. - Vliegtuigbelasting kan leiden tot grenseffecten, afhankelijk van elasticiteit. Afstemming kan ook op lager niveau met buurlanden gebeuren.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	- De vrijstellingen voor transferpassagiers en privéjets vervallen en we stoppen met nachtvluchten en vluchten waarvoor een alternatieve treinverbinding bestaat. (p. 64)	- Stoppen nachtvluchten behelst ook het investeren in grensoverschrijdend spoor.
Zorg & Welzijn	- Ook in Zeeland blijven voorzieningen, waaronder goede zorg, dichtbij en goed bereikbaar voor alle Zeeuwse inwoners. (p. 150) - Waar je ook woont, de ambulance moet je altijd op tijd kunnen bereiken om je naar een ziekenhuis in de buurt te brengen. We gaan de verschraving van zorgvoorzieningen actief tegen en zetten in op het behoud van streekziekenhuizen. (p. 139) - Per regio krijgt één verzekeraar de regie en maakt afspraken met zorgaanbieders. Zij bieden één of twee overzichtelijke basisverzekeringen aan, in plaats van het huidige oerwoud aan zorgpolisissen. (p. 142)	- Er wordt ook veel grensoverschrijdend gebruik gemaakt van zorg in België: grensoverschrijdend perspectief en afstemming nodig. - Wat betreft ambulances kan nog beter grensoverschrijdend samengewerkt worden, nu daar wettelijk al veel kan. - Voor grensregio's is het van belang dat grensoverschrijdend wordt gekeken in deze regie, ook wat betreft de gecontracteerde zorg over de grens.
Mobiliteit & Infrastructuur	- Het ov is voor veel mensen te duur. Daarom komt er op korte termijn een Klimaatticket van 59 euro per maand, naar Duits voorbeeld. (p. 62) - We leggen de Lelylijn aan tussen Groningen en de Randstad en in internationaal verband als hogesnelheidslijn naar Noord-Duitsland, Denemarken en Zweden. (p. 63) - Samen met onze buurlanden onderzoeken we welke grenslijnen in ere hersteld kunnen worden. (p. 63) - De Noord-Zuidlijn wordt naar Schiphol en Hoofddorp doorgetrokken. We zorgen voor voldoende capaciteit op bestaande lijnen. (p. 63) - Tussen Eindhoven en het Duitse ICE-netwerk komt er een snelle treinverbinding. (p. 150) - Limburg krijgt spoorverbindingen naar Düsseldorf, Aachen en Hamont. (p. 151) - In Overijssel investeren we sterk in bereikbaarheid via het openbaar vervoer. We vervangen het enkel spoor tussen Deventer en Zwolle door dubbelspoor. Dat doen we ook voor het spoor van Zwolle naar Enschede (en Münster). De drie dieselspooren Zutphen-Oldenzaal, Almelo-Mariëberg en Enschede-Münster worden geëlektrificeerd. (p. 151) - Goede dienstregeling: Dat doen we door de regie te versterken op ProRail en NS, de hoofd railconcessie voor de NS in stand te houden, en door provincies te ondersteunen bij het weer in eigen hand nemen van het regionale ov. De aansluiting van het	- Momenteel lukt het nauwelijks om een Klimaatticket grensoverschrijdend in te zetten, belangrijk dat deze initiatieven worden afgestemd. - Momenteel ontbreekt vanuit Nederland inderdaad een adequate verbinding naar Noord-Duitsland en Scandinavië. De Lelylijn kan hier een rol spelen onder het TEN-T netwerk. - In deze afstemming met buurlanden is het ook van belang om de aansluiting op nationale en internationale lijnen te bekijken. - Er ligt reeds langer het voorstel van een verbinding tussen Eindhoven en Aachen. Het is relevant om te bestuderen hoe de IC door kan rijden na Heerlen, of de combinatie met de Drielandentrein kan worden versterkt. - Aandacht voor concrete grensoverschrijdende spoorverbindingen. - Provinciale regie regionale ov kan leiden tot meer grensoverschrijdende initiatieven, zoals de Drielandentrein. De aansluiting van dergelijke regionale en grensoverschrijdende verbindingen

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	hoofdrailnet met regionale netten moet naadloos zijn, verschillende check-insystemen horen daar niet bij. (p. 62)	moeten inderdaad beter afgestemd worden op het hoofdrailnet.
Onderwijs & Cultuur	- Verder wordt er meer geïnvesteerd in de Limburgse taal [...] (p. 151) - We investeren in het versterken van het gebruik van de Friese taal zowel in het basisonderwijs als in het mbo. Daarnaast komt er door onze inzet weer een bachelor Frysk op de universiteit. (p. 150) - We zetten ons in voor behoud en bevordering van door Nederland erkende (streek)talen zoals het Frysk, Nedersaksisch, Jiddisj, Sinti-Romanes. (p. 149) - We erkennen en ondersteunen een rol van het hbo in de regio. (p. 135) - We steunen de voorstellen vanuit de hogescholen en universiteiten om beter te sturen op de internationalisering van het onderwijsaanbod. (p. 135) - Stagiairs verdienen ongeacht hun opleidingsniveau een eerlijke stagevergoeding van 750 euro per maand bij fulltime dienstverband. (p. 136) - Daarnaast zetten we in op meer publiek-private samenwerking tussen regionale kranten en lokale en regionale omroepen. (p. 154) - We hechten grote waarde aan regionale spreiding van culturele voorzieningen en subsidies. (p. 155)	- Aandacht voor regionale talen en dialecten. Deze zijn van belang in grensregio's voor de communicatie over grenzen heen. - Aandacht voor het (eu)regionaal functioneren van onderwijsinstellingen in de grensstreek? - Hierbij is het van belang om onderscheid te blijven maken tussen grensregio en krimpregio, en internationaal, Europees en euregionaal. - In grensoverschrijdende stages, betekent een vergoeding nog altijd ongewenste gevolgen voor de sociale zekerheid (switch). - Aandacht voor regionale cultuur en journalistiek. Echter nog niet grensoverschrijdend, dat veelal niet projectmatig wordt opgezet en van belang kan zijn voor euregionale cohesie.
Veiligheid	- [...] en komt er specifiek aandacht voor de aanpak van georganiseerde, grensoverschrijdende en ondermijnende criminaliteit. (p. 151) - De Kansspelautoriteit krijgt meer bevoegdheden om malafide gokbedrijven aan te pakken, en we maken in Europees verband meer afspraken over een grensoverschrijdende aanpak. (p. 83) - De stijging van het aantal dodelijke verkeersslachtoffers en grensoverschrijdende criminaliteit moet worden gekenterd. Daarom breiden we het aantal permanente verkeerscamera's (ANPR) fors uit op zowel hoofdwegen als grensovergangen. Op die manier worden overtredingen meteen beboet en krijgt de politie meer lucht. De gegevens van alle camera's worden voortaan ingezet tegen de georganiseerde misdaad. (p. 106)	- Aandacht voor grensoverschrijdende criminaliteit, maar zonder concrete voorstellen. - Grensoverschrijdende aanpak voor malafide gokbedrijven, nodig voor eventuele grenseffecten. - Verkeerscamera's/ANPR aan de grens: reeds voor meerdere jaren in verkiezingsprogramma's opgenomen. Het is een betere en geschiktere maatregel dan binnengrenscontroles. Het is echter van belang dat de grensoverschrijdende samenwerking en uitwisseling met de buurlanden ook aandacht blijft krijgen hierin.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
Energietransitie & Klimaat	-	-
Innovatie	- Het moet met één klik op de knop mogelijk zijn om over te stappen naar een nieuwe dienstverlener en al je data mee te nemen. Dataportabiliteit – het makkelijk verplaatsen van gegevens tussen diensten – wordt in Europa standaard voor online platforms. (p. 158)	- Vrij verkeer van data is momenteel lastig, wat grensoverschrijdende uitwisseling van informatie en data belemmerd. Echter niet duidelijk of dit voorstel van dataportabiliteit ook daarin iets zal betekenen.
Euregionale governance & samenwerking	- We versterken de samenwerking binnen en buiten Europa. We stellen extra middelen beschikbaar voor diplomatie [...] (p. 30) - Hervorming van de EU. Voor een toekomstbestendige Unie is hervorming nodig, bij voorkeur binnen huidige verdragen. Dat betekent minder veto's op Europees belasting- en buitenlandbeleid en versterking van het Europees Parlement als medewetgever en controleur van de Commissie. (p.90) - Binnen de EU moet voldoende ruimte zijn voor publieke sturing waar dat nodig is, bijvoorbeeld op het gebied van werknemersrechten, volkshuisvesting, zorg en openbaar vervoer. We pleiten voor een sociale vooruitgangsclausule in Europese verdragen die sociale rechten beschermt. (p. 90) - Een sterkere en meer gefocuste EU-begroting is nodig de komende jaren. We zetten in op hervorming van de begroting zodat er meer ruimte komt voor investeringen in kennis, innovatie, defensie en infrastructuur. We hanteren daarbij geen taboes op nieuwe inkomstenbronnen of het aangaan van gemeenschappelijke schulden. (p. 91)	- Aandacht voor de EU en diens slagkracht in financiële en juridische zin. In veel gevallen werkt Europese coördinatie of harmonisatie positief voor grensregio's. Echter, het is ook van belang om aandacht te blijven houden voor de horizontale dimensie tussen regio's, die ook in bilateraal of Benelux verband kunnen worden versterkt. - Uitbreiding van de competenties van de EU, hetgeen op nationaal geconcentreerde onderwerpen als zorg en openbaar vervoer zeker kan helpen in grensgebieden. - Investering inde EU-begroting, waaruit ook bijvoorbeeld Interreg wordt gefinancierd. De focus moet daarom niet louter op innovatie, maar ook op cohesie worden gevestigd.

VVD Verkiezingsprogramma: Sterker uit de storm - Keuzes voor een nieuwe tijd met vrijheid, veiligheid en groei

Screening door Tobias Pardoën

Algemene gegevens

- telt 81 pagina's

Grensoverschrijdende dimensie in verkiezingsprogramma:

- ✓ **'Grensregio'** wordt driemaal genoemd, in de context van het plaatsen van meer ANPR-camera's op kleine wegen in grensregio's.
- ✓ **'grens'** in de context van grensoverschrijdende/grensoverstijgende samenwerking wordt eenmaal genoemd, in de context van het beveiligen van de Europese buitengrenzen
- ✓ **'euregio'** wordt niet genoemd.
- ✓ **'Benelux'** wordt niet genoemd.
- ✓ De **buurlanden** worden **achtmaal** genoemd, door middel van zoektermen als **'Duits', 'Belg', 'buurland', 'buurregio'**, in de context van: elektriciteitskosten, waterkwaliteit, legerkorps, EU van verschillende snelheden, grenscontroles, voorbeelden bij minimumstraffen, boerkaverbod en organisatieverboden.

Toelichting: Elk partijprogramma wordt gescreend aan de hand van de genoemde zoektermen en dimensies. Elementen die relevant kunnen zijn voor desbetreffend grensoverschrijdende thema worden in onderstaande tabel opgenomen. Een plan of voornemen in het partijprogramma kan daarbij specifiek grensoverschrijdende samenwerking of aandacht voor een grensregio benoemen, maar dat is niet per definitie het geval. Ook plannen of voornemens die van invloed (positief of negatief) kunnen zijn op een bepaald grensoverschrijdend thema of waar de grensoverschrijdende dimensie gemist wordt, worden opgenomen. Deze elementen zijn uit het partijprogramma (kort) gekopieerd en in de kolom 'relevantie' geduid. N.B. Het betreft een screening en beoogt daarmee niet volledig zijn, daarnaast kunnen thema's leeg blijven indien de grensoverschrijdende relevantie niet aanwezig wordt geacht.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
Arbeidsmarkt & Economie	- De VVD wil een kennismigrantenregeling gericht op talent dat "essentieel is voor de kennisintensieve economie en groeitechologieën" (p. 11). Hiervoor willen ze de toelatingseisen voor kennismigratie aanscherpen. - De VVD wil overheidsdiensten waar mogelijk digitaal toegankelijk maken voor Nederlanders in het buitenland, bijvoorbeeld door het eenvoudiger te maken om vanuit het buitenland (digitaal) te stemmen (p. 43) - De VVD wil in samenwerking met het bedrijfsleven een vaardigheidspaspoort invoeren, waarmee mensen hun vaardigheden kunnen aantonen, ook als zij geen diploma hebben, en zo de arbeidsmarkt kunnen betreden (p. 14).	- Invloed op arbeidsmobiliteit en mogelijk negatieve impact hebben op bedrijven die in grensregio's gevestigd zitten en afhankelijk zijn van kennismigranten. - Meer toegankelijke stemopties voor Nederlanders die in de buurlanden wonen. - Geen vermelding van het faciliteren van de erkenning van vaardigheden/kwalificaties uit buurlanden.
Zorg & Welzijn	- Focus op toekomstbestendige zorg, waarbij reguliere ziekenhuiszorg zo dicht mogelijk bij huis wordt verleend en gespecialiseerde zorg wordt geconcentreerd op een aantal centrale locaties (p. 75).	- Geen focus op het aanbieden van zorg in grensregio's, eventueel in samenwerking met buurlanden; de centralisatie van (gespecialiseerde) zorgvoorzieningen kan de toegankelijkheid in grensregio's in gevaar brengen.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
<i>Mobiliteit & Infrastructuur</i>	- De VVD wil investeren in betere internationale en Europese treinnetwerk (p. 22). - De VVD wil dat luchthaven Maastricht "alle ruimte [krijgt] om zicht te ontwikkelen" (pp. 22-23).	- Betere treinverbindingen in grensgebieden bevorderen daardoor grensmobiliteit en grensoverschrijdende economische samenwerking. - Kan de bereikbaarheid en economische kansen van Euregio's te vergroten.
<i>Onderwijs & Cultuur</i>	- De VVD wil het aantal internationale studenten, wetenschappers en kenniswerkers beperken tot sectoren met tekorten zoals technologie, bètawetenschappen, AI en wiskunde (p. 20).	- Beperking van internationale studenten en wetenschappers kan nadelig zijn voor de afdelingen van grensuniversiteiten en kennisinstellingen die zich niet richten op de sectoren met grote tekorten. - Geen verschil in beleid tussen 'internationale' studenten en studenten uit buurlanden.
<i>Veiligheid</i>	- De VVD wil de mogelijkheden voor militaire bijstand aan civiele activiteiten vergroten met meer zichtbare controles aan de grens (p. 39 & 62). - De meest effectieve plek om illegale migranten tegen te houden is niet aan de nationale grens, maar aan de Europese buitengrens (p. 64) - De VVD wil meer ANPR-camera's op kleine wegen in grensregio's. De camera's zijn bedoeld om kentekens registreren "om beter zicht te houden op wie onze grenzen over gaat" om mensenhandel en drugssmokkel tegen te gaan (p. 53). - VVD is voor het voortzetten van het experiment gesloten coffeeshopketen (p. 55). - De VVD wil meer investeren in het Duits-Nederlandse legerkorps (p. 41).	- Meer controles langs de grenzen is nadelig voor grensoverschrijdend mobiliteit en kan het Europese interne markt zonder grenzen en 'euregionale' imago beschadigen. Tegelijkertijd merkt de VVD echter op dat het voor het tegengaan van illegale migratie meer effectief is om grenscontroles uit te voeren aan de buitengrenzen (en niet aan de binnengrenzen). - Maar het kan ook positieve gevolgen hebben, zoals het versterken van grensoverschrijdende samenwerking bij het bestrijden van criminaliteit. Het verkiezingsprogramma gaat hier echter niet op in. - Kan gevolgen hebben voor grensoverschrijdende drugshandel. - Verdiept de bestaande samenwerking op defensiegebied tussen Nederland en Duitsland.
<i>Energietransitie & Klimaat</i>	- De VVD wil dat het Project Delta Rhine Corridor een prioriteit krijgen om de aanleg van energie-infrastructuur te versnellen (p. 17). - De VVD wil de waterkwaliteit meer harmoniseren die van de buurlanden om "een gelijk speelveld" te behouden (p. 23).	- Het betreft een verbinding tussen Nederland en Duitsland. Heeft mogelijk milieu-en-natuur effecten op de grensregio's en vereist samenwerking. - Meer harmonisatie van waterkwaliteit tussen gebieden in de grensregio.
<i>Innovatie</i>	-	-

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
<i>Euregionale governance & samenwerking</i>	- De VVD besteedt aandacht aan alle regio's in Nederland, met hun eigen krachten en uitdagingen. Die krachten willen ze benutten. Investerings en beleid van de overheid richten op alle regio's, niet alleen op de dichtbevolkte gebieden. Bij de totstandkoming van nieuw beleid toetsing van effecten ervan op de regio's (p. 11). - De VVD wil elke kabinetsperiode starten met een 'opschoonwet'. Hiermee worden alle bestaande bestuurregio's, taskforces, commissies, adviesraden en agentschappen opnieuw beoordeeld en overbodige opgeheven (p. 72). - Dat doen we door: de interne markt te verstevigen, de kapitaalmarktunie te verdiepen, nieuwe handelsrelaties aan te gaan en technologisch leiderschap te bevorderen. Momenteel zijn er te veel verschillende regels tussen Europese landen. Dit verstoort de groei van onze bedrijven over de grens. We zullen dus streven naar harmonisatie van regels voor ondernemers (p. 44) - Een EU met meerdere snelheden: De VVD staat open voor een EU met meerdere snelheden, waarin coalities van gelijkgezinde landen, zoals Nederland, Duitsland, Frankrijk en Scandinavische staten, samen verder kunnen integreren op terreinen als defensie, veiligheid, innovatie of samen hardere afspraken kunnen maken op migratie (p. 44)	- Positief aandacht voor gebieden zoals grensregio's met (grens)effectentoets (hoewel dit niet specifiek wordt genoemd) - Kan invloed hebben op overheidsorganisaties, agentschappen en structuren gericht op grensoverschrijdende samenwerking. - Meer harmonisatie van EU-wetgeving (fragmentatie te voorkomen) - snellere integratie in de EU tussen bepaalde landen (mogelijk binnen het Benelux-kader?) - Momenteel heeft dit ook de aandacht van zowel Europa als de Benelux. - Binnen de Benelux is dit reeds in zeker mate mogelijk, om sneller te gaan onder het VWEU.

D66 Verkiezingsprogramma: Het kan wél

Screening door Susanne Sivonen

Algemene gegevens

- telt 86 pagina's

Grensoverschrijdende dimensie in verkiezingsprogramma:

- ✓ **'Grensregio'** wordt 2 maal genoemd, in de context van samenwerking over de grens aanmoedigen, wet en beleid 'grens-proof' maken, klimaat en natuur, onderwijs, arbeidsmarkt, cultuur
- ✓ **'grens'** in de context van grensoverschrijdende/grensoverstijgende samenwerking wordt 4 maal genoemd, in de context van samenwerking over de grens aanmoedigen, wet en beleid 'grens-proof' maken, onderwijs, arbeidsmarkt, cultuur
- ✓ **'euregio'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'Benelux'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ De **buurlanden** worden 1 maal genoemd, door middel van zoektermen als **'Duits', 'Belg', 'buurland', 'buurregio'**, in de context van veiligheid
- ✓ **'Schengen'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'Europa', 'Europese Unie'** wordt 51 maal genoemd, in de context van economie, digitalisatie, landbouw, veiligheid en defensie, migratie, mobiliteit, klimaat, harmonisatie

Toelichting: Elk partijprogramma wordt gescreend aan de hand van de genoemde zoektermen en dimensies. Elementen die relevant kunnen zijn voor desbetreffend grensoverschrijdende thema worden in onderstaande tabel opgenomen. Een plan of voornemen in het partijprogramma kan daarbij specifiek grensoverschrijdende samenwerking of aandacht voor een grensregio benoemen, maar dat is niet per definitie het geval. Ook plannen of voornemens die van invloed (positief of negatief) kunnen zijn op een bepaald grensoverschrijdend thema of waar de grensoverschrijdende dimensie gemist wordt, worden opgenomen. Deze elementen zijn uit het partijprogramma (kort) gekopieerd en in de kolom 'relevantie' geduid. N.B. Het betreft een screening en beoogt daarmee niet volledig zijn, daarnaast kunnen thema's leeg blijven indien de grensoverschrijdende relevantie niet aanwezig wordt geacht.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
Arbeidsmarkt & Economie	- We maken regels en beleid op het gebied van mobiliteit, onderwijs, arbeidsmarkt en cultuur 'grens-proof' (p. 60) - Op de interne markt van de Europese Unie zijn nog verschillende barrières, zoals ingewikkelde regels om een bedrijf in een ander EU-land op te richten, diploma's die nog niet overal worden erkend en verschillende regels voor verpakkingen en afvalverwerking. Door barrières weg te nemen, krijgen Europeanen goedkopere en betere toegang tot bijvoorbeeld energie, transport en medicijnen (p. 71) - We zorgen voor extra technisch personeel. Ook maken we het mogelijk dat mbo'ers uit heel Europa aan de slag kunnen. (p. 48)	- Het verminderen van grensbelemmeringen op het gebied van de arbeidsmarkt, erkenning van diploma's/kwalificaties - Verbetering van de kwetsbare positie van arbeidsmigranten, bevordering van de integratie van de Nederlandse taal en samenleving

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	- Het uitoefenen van stemrecht door Nederlanders in het buitenland wordt makkelijker (p. 10) - Te vaak werken arbeidsmigranten in slechte omstandigheden en wonen ze onder mensonterende omstandigheden. Dit is Nederland onwaardig. D66 wil dat arbeidsmigranten hier veilig en eerlijk kunnen werken en wonen. De aanbevelingen van de commissie-Roemer zijn de basis, maar ook daarbovenop zet D66 fors in op verbetering van de kwetsbare positie van arbeidsmigranten. We zorgen dat bedrijven en uitzendbureaus hun verantwoordelijkheid nemen voor huisvesting en dat arbeidsmigranten kennis maken met de Nederlandse taal en maatschappij (p. 57)	
Zorg & Welzijn	-	-
Mobiliteit & Infrastructuur	- We maken regels en beleid op het gebied van mobiliteit, onderwijs, arbeidsmarkt en cultuur 'grens-proof' (p. 60) - Treinreizen in Europa moet makkelijker worden door een betere aansluiting op het hogesnelheidsnetwerk en een Europese Spoorautoriteit. Het openbaar vervoer voor afstanden tot 700 kilometer moet goedkoper zijn dan het vliegtuig (p. 25) - We draaien de bezuinigingen op het (regionale) openbaar vervoer terug. Ook maken we extra geld vrij voor het Mobiliteitsfonds, zodat er voldoende geld is voor beheer en onderhoud én voor nieuwe infrastructuur (p. 25) -	- Het verminderen van grensbelemmeringen op het gebied van mobiliteit - Het bevorderen van betere treinverbindingen en regionaal openbaar vervoer
Onderwijs & Cultuur	- We maken regels en beleid op het gebied van mobiliteit, onderwijs, arbeidsmarkt en cultuur 'grens-proof' (p. 60) - Internationalisering in het onderwijs is waardevol. Het helpt studenten de wereld te begrijpen. Verschillende culturen en achtergronden maken gesprekken en debatten rijker. Dat hoort bij goed onderwijs. Daarom wil D66 dat onderwijsinstellingen de ruimte hebben om zelf te bepalen hoe zij met internationalisering omgaan. Wel moeten zij blijven zorgen voor huisvesting en een fijne leefomgeving (p. 44) - Veel regionale onderwijsinstellingen leunen nu sterk op internationale studenten voor hun financiering. Dat komt deels door het huidige bekostigingssysteem, waarin het aantal studenten zwaar meetelt, terwijl het aantal studenten uit de regio daalt. D66 wil dat onderwijsinstellingen niet afhankelijk zijn van internationale instroom om financieel rond te kunnen komen. Daarom passen we	- Het verminderen van grensbelemmeringen op het gebied van onderwijs en cultuur - Beleid inzake internationalisering van het onderwijs dat gebaseerd is op institutionele vrijheid, betere financiering voor instellingen in (grens)regio's - Het bevorderen van Europese mobiliteit voor docenten en onderzoekers

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	het systeem aan: een groter vast bedrag per instelling en een kleiner bedrag per student. Zo kunnen regionale onderwijsinstellingen ook bij minder studenten goed onderwijs blijven geven (p. 44) - Voor docenten en onderzoekers wordt het makkelijker om met een Erasmusbeurs aan een buitenlandse universiteit te werken. Want internationale uitwisseling van kennis en onderzoek is waardevol (p. 45)	
<i>Veiligheid</i>	- Wereldwijd zijn ruim 120 miljoen mensen op de vlucht voor oorlog, geweld en onderdrukking. De overgrote meerderheid vindt onderdak in eigen land of in buurlanden, vaak onder kwetsbare omstandigheden (p. 70) - En omdat criminelen geen grenzen kennen, krijgen Europol en het Europees Openbaar Ministerie eigen opsporingsbevoegdheden (p. 14) - Om Europees een vuist te maken, is samenwerking essentieel. We moeten gezamenlijk voorraden aanleggen, trainen en investeren in innovatie (p. 74). D66 is voorstander van het opschalen en uitbreiden van internationale samenwerking om onze veiligheid te garanderen (p. 74)	- Bevordering van Europese samenwerking op het gebied van veiligheid
<i>Energietransitie & Klimaat</i>	- Samen met regio's, bewoners en ondernemers bouwen we zo aan een land dat groen, leefbaar en verbonden is – van stad tot platteland, van waddenkust tot grensregio (p. 59) - Nederland neemt het voortouw voor een sterk Europees energiesysteem. We willen samen met andere landen stroomnetwerken delen en energieopslag organiseren. Ook werken we samen aan wind op zee, groene waterstof en betrouwbare netwerken onder de Noordzee (p. 49) - De Nederlandse landbouw is onderdeel van een internationale markt. D66 wil dat Nederland zich in de Europese Unie sterk maakt voor gelijke regels voor alle Europese boeren (p. 66)	- Aandacht voor het klimaat in grensregio's, Europese energienetwerken en de Noordzee - Afstemming van regels op Europees niveau
<i>Innovatie</i>	-	-
<i>Euregionale governance & samenwerking</i>	- Elke Regio Telt: Grensregio's hebben speciale aandacht nodig. Daar kunnen we veel Europees samenwerken, maar regels zitten die samenwerking vaak in de weg. D66 wil samenwerking over de grens aanmoedigen. We maken regels en beleid op het gebied van mobiliteit, onderwijs, arbeidsmarkt en cultuur 'grens-proof'. Zo	- Focus op grenseffecten van beleid en wetgeving op grensregio's: 'grens-proof'. Hier bestaat reeds de Grenseffectentoets. - Vermindering van grensbelemmeringen, maar ontbreekt aan concrete voorstellen of aanhaken aan

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	versterken we niet alleen de regio, maar ook de plek van Nederland in Europa (p. 60) - D66 kiest voor wat goed is voor de generaties na ons en niet langer alleen voor wat economisch het meest oplevert op korte termijn. Voor zo'n aanpak is regie en kracht in de uitvoering van beleid nodig. D66 wil dat de overheid, Rijk samen met provincies en gemeenten, die regie weer actief voeren. Per gebied spreken we met inwoners en betrokkenen over de keuzes die nodig zijn en over hoe die keuzes met elkaar samenhangen (p. 59) - D66 investeert in regio's die extra aandacht verdienen. Dat doen we met name op het vlak van leefbaarheid, werkgelegenheid, bereikbaarheid en de toegang tot kunst en cultuur (p. 60) - De Europese regels moeten simpeler en duidelijker. Nu maken landen vaak elk hun eigen versie van een Europese richtlijn. Het resultaat daarvan is dat er 27 verschillende regels komen. D66 wil vaker één gezamenlijke Europese regel die overal geldt: de verordening (p. 72) - Gerichtte Europese investeringen uit het Europees regiobeleid verkleinen buitensporige verschillen tussen regio's in de EU, van economische achterstand tot kwaliteit van leven. Bijvoorbeeld in Noordoost-Groningen en Noord-Frankrijk (p. 73)	huidige structuren als het Schakelpunt, Grenslandagenda etc. - Focus op beleid en investeringen in (grens)regio's, hierbij is het wenselijk om duurzame trajecten te werken in plaats van alleen project-gebaseerd. - Sterkere harmonisatie van Europese regels om fragmentatie te voorkomen. Hier wordt in Europa ook gewerkt aan een '28ste regime'.

JA21 Verkiezingsprogramma: De Juiste Aanpak voor Nederland.

Screening door Umut Kaya en Pim Mertens

Algemene gegevens

- telt 61 pagina's

Grensoverschrijdende dimensie in verkiezingsprogramma:

- ✓ **'Grensregio'** wordt 1 maal genoemd, in de context van Europese stabiliteit en Europese grensregio's
- ✓ **'grens'** in de context van grensoverschrijdende/grensoverstijgende samenwerking wordt 3 maal genoemd, in de context van grenscontroles permanent invoeren
- ✓ **'euregio'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'Benelux'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ De **buurlanden** worden 6 maal genoemd, door middel van zoektermen als **'Duits', 'Belg', 'buurland', 'buurregio'**, in de context van: Vergelijken van regelingen in de buurlanden met Nederlandse wetten en regelingen
- ✓ **'Schengen'** wordt 1 maal genoemd, in de context van: Herinvoering Grenscontroles
- ✓ **'Europa', 'Europese Unie'** wordt 5 maal genoemd, in de context van: Asielzoekers en hun reis naar Europa, Van China en USA onafhankelijk Europa

Toelichting: Elk partijprogramma wordt gescreend aan de hand van de genoemde zoektermen en dimensies. Elementen die relevant kunnen zijn voor desbetreffend grensoverschrijdende thema worden in onderstaande tabel opgenomen. Een plan of voornemen in het partijprogramma kan daarbij specifiek grensoverschrijdende samenwerking of aandacht voor een grensregio benoemen, maar dat is niet per definitie het geval. Ook plannen of voornemens die van invloed (positief of negatief) kunnen zijn op een bepaald grensoverschrijdend thema of waar de grensoverschrijdende dimensie gemist wordt, worden opgenomen. Deze elementen zijn uit het partijprogramma (kort) gekopieerd en in de kolom 'relevantie' geduid. N.B. Het betreft een screening en beoogt daarmee niet volledig zijn, daarnaast kunnen thema's leeg blijven indien de grensoverschrijdende relevantie niet aanwezig wordt geacht.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
Arbeidsmarkt & Economie	- Meer ruimte binnen EU-verband om arbeidsmigratie uit andere lidstaten te reguleren op basis van vraag en aanbod per sector. Lidstaten moeten afspraken kunnen maken over tijdelijke beperkingen en gerichte regulering, zodat arbeidsmigratie beter aansluit op de arbeidsmarkt. (p. 12) - Gedwongen terugkeer van EU-ingezetenen (in de praktijk vaak EU-arbeidsmigranten) die overlast veroorzaken of een gevaar voor de openbare orde zijn, makkelijker maken: het huidige benodigde aantal registraties om dossiers aan de IND te kunnen overdragen terugdringen, scherpe afspraken met landen van herkomst over terugkeer. (p. 13)	- - Positief: expliciete aandacht voor concurrentiepositie t.o.v. buurlanden. Negatief: strenge beperking arbeidsmigratie kan grensarbeid en euregionale arbeidsmarkten schaden. Beleid is overwegend nationaal-economisch, beperkte structurele aandacht voor grensoverschrijdende arbeidsmobiliteit of euregionale samenwerking
Zorg & Welzijn	-	-

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
<i>Mobiliteit & Infrastructuur</i>	- Om tot een verbetering van het openbaar vervoer te komen, met name ook voor de gebieden buiten de Randstad, zal aanzienlijk meer geïnvesteerd moeten worden. Dan komen grote projecten zoals de Lelylijn en de Nedersaksenlijn in beeld. JA21 blijft het belang benadrukken van een gelijktijdige aanleg van zowel de Nedersaksenlijn als de Lelylijn. Ondanks dat een groot deel van het oorspronkelijk gereserveerde budget naar andere projecten is overgeheveld. (p. 34)	- Beleid is nationaal gericht: geen aandacht voor grensoverschrijdend OV, spoorverbindingen of goederenstromen. Positief: de focus op infrastructuur kan indirect ook grensregio's versterken, maar ontbreekt expliciet beleid voor grensoverschrijdende mobiliteit.
<i>Onderwijs & Cultuur</i>	- JA21 pleit er dan ook voor om het Nederlands weer als de academische taal centraal te stellen met uitzondering van de internationaal gerichte studies. (p. 50) - JA21 pleit ervoor een groter deel van het budget als vaste voet toe te kennen onafhankelijk van de studentenaantallen, dit zorgt voor stabiliteit ook voor de onderwijsinstellingen in met name de regio's die nu mede afhankelijk zijn van buitenlandse studenten aantallen. (p. 50)	- Beleid is sterk nationaal en cultureel gericht. Weinig tot geen ruimte voor internationale samenwerking in onderwijs of onderzoek. Beperkt grensoverschrijdend perspectief, waardoor euregionale kennisuitwisseling kan verzwakken.
<i>Veiligheid</i>	- Grensbewaking intensiveren: uitbreiding capaciteit Marechaussee om permanente grenscontroles aan de binnengrenzen conform artikel 25 van de Schengengrenscore en artikel 72 van het Verdrag Betreffende de Werking van de Europese Unie mogelijk te maken zolang de asielcrisis voortduurt. (p. 12) - De Koninklijke Marechaussee (KMAR) laten groeien met extra middelen voor grensbewaking, infrastructuurbescherming en samenwerking met civiele veiligheidsdiensten. (p. 57) - Meer mogelijkheden voor gemeenten om risicobranches (zoals belwinkels, geldwisselkantoren en shishalounges) tegen te gaan. Controles van deze risicobranches willen wij intensiveren. (p. 19)	- Direct grensrelevant: versterkte grensbewaking en beperking hebben impact op grensverkeer en samenwerking binnen Schengen. JA21 wil Europese samenwerking deels behouden, maar onder striktere voorwaarden. Positief: gezamenlijke aanpak criminaliteit Negatief: Kan frictie veroorzaken met buurlanden en vrije verkeersstromen hinderen
<i>Energietransitie & Klimaat</i>	- Een gelijk speelveld voor onze industrie door regelgeving gelijk te trekken met omringende landen zoals Duitsland en België. We introduceren geen nationale CO2-heffingen bovenop Europese regels en we schaffen bestaande nationale CO2-heffingen af. (p. 24) - Energiesoevereiniteit; nationale zeggenschap over de energiemix. Niet Brussel, maar Nederland bepaalt zelf hoe we energie opwekken. (p. 52) - Voor kernenergie kiezen in plaats van windturbines en zonneparken. (p. 53)	- Gedeeltelijk positief: Streven naar gelijk speelveld met buurlanden (geen extra lasten boven EU-niveau) Negatief: Weinig inzet op gezamenlijke grensoverschrijdende energietransitie, zoals wind- en waterstofprojecten of netinfrastructuur. Minder aandacht voor EU-klimaatdoelen en euregionale energieprojecten
<i>Innovatie</i>	-	-

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
<i>Euregionale governance & samenwerking</i>	- Nationale koppen op EU-regels afschaffen: we introduceren geen nieuwe wetgeving die verder gaat dan EU-regelgeving. (p. 24) - Minder regeldruk door een minister voor Overheidsefficiëntie en Autonomie aan te stellen die met een harde reductiedoelstelling een einde maakt aan de toenemende regeldruk en met de stofkam door bestaande wet- en regelgeving gaat. Nieuwe regels introduceren we alleen als we oude overbodige regels schrappen. (p. 24) - Een Europese Unie die functioneert als economisch samenwerkingsverband. (p. 59) - Geen enkele stap richting een federaal Europa, en dus ook geen verdragswijzigingen die tot verdere overdracht van bevoegdheden leiden. Er moet juist ruimte ontstaan om bevoegdheden terug te geven aan lidstaten. (p. 59) - Minder Europese uitgaven en een lagere EU-begroting, bezuinigen op cohesiefondsen en subsidies. (p. 60) - Europese transparantie en parlementaire zeggenschap. (p. 60)	- Beperkende werking op grensoverschrijdende samenwerking: JA21 wil EU-invloed verminderen en nationale besluitvorming herstellen. Dat kan Euregionale structuren verzwakken. Wel ruimte voor samenwerkingen "op basis van nationale belangen", maar weinig concreet.

SP Verkiezingsprogramma: Super Sociaal

Screening door Tobias Pardoën

Algemene gegevens

- telt 60 pagina's

Grensoverschrijdende dimensie in verkiezingsprogramma:

- ✓ **'Grensregio'** wordt **niet** genoemd.
- ✓ **'grens'** in de context van grensoverschrijdende/grensoverstijgende samenwerking wordt **driemaal** (3x) genoemd, in de context van: terugdringen vliegverkeer, klimaatverandering, watervervuiling.
- ✓ **'euregio'** wordt **niet** genoemd.
- ✓ **'Benelux'** wordt **niet** genoemd.
- ✓ De **buurlanden** worden **vijfkeer** genoemd, door middel van zoektermen als **'Duits', 'Belg', 'buurland', 'buurregio'**, in de context van: wapenexportbeleid, zeggenschap, gratis openbaar vervoer, watervervuiling en voedselsoevereiniteit.
- ✓ **'Schengen'** wordt **niet** genoemd.
- ✓ **'Europa', 'Europese Unie'** wordt 37x genoemd, in de context van het bevriezen van de huren, centraal inkoopssystemen medicijnen, Europese militaire samenwerking, onafhankelijk worden van Amerikaanse wapenindustrie, verbod op wapenexport, emancipatie van gemarginaliseerde groepen, energie, openbaar vervoer, arbeidsmigranten, circulaire economie en digitale autonomie.

Toelichting: Elk partijprogramma wordt gescreend aan de hand van de genoemde zoektermen en dimensies. Elementen die relevant kunnen zijn voor desbetreffend grensoverschrijdende thema worden in onderstaande tabel opgenomen. Een plan of voornemen in het partijprogramma kan daarbij specifiek grensoverschrijdende samenwerking of aandacht voor een grensregio benoemen, maar dat is niet per definitie het geval. Ook plannen of voornemens die van invloed (positief of negatief) kunnen zijn op een bepaald grensoverschrijdend thema of waar de grensoverschrijdende dimensie gemist wordt, worden opgenomen. Deze elementen zijn uit het partijprogramma (kort) gekopieerd en in de kolom 'relevantie' geduid. N.B. Het betreft een screening en beoogt daarmee niet volledig zijn, daarnaast kunnen thema's leeg blijven indien de grensoverschrijdende relevantie niet aanwezig wordt geacht.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
Arbeidsmarkt & Economie	- Wereldmarkt naar voedselsoevereiniteit: De SP wil, in plaats van massale export en import, een systeem dat gericht is op Nederland en de buurlanden (p. 44). - Eigen wapens zonder winst: De SP wil Europa onafhankelijk maken van de Amerikaanse wapenindustrie door meer zelf te produceren (p. 22). - Verbod wapenexport: De SP wil dat Nederland en Europa stoppen met het leveren van wapens aan staten die zich mengen in de oorlog van Soedan (p. 23).	- Systeem gefocust op Nederland en buurlanden, hetgeen ook grensoverschrijdende samenwerking en ketens vereist. - Stimuleert mogelijk de samenwerking binnen de regionale defensie-industrie in Europa.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	- Arbeidsmigranten: De SP wil arbeidsmigranten beter aanpakken door het aanpakken van uitzendbureaus, grootschalige huisvestingslocaties en bedrijven die veel arbeidsmigranten (pp. 26-27). - Circulaire economie: De SP pleit voor Europese regels die producten reparatievriendelijk en duurzaam maken (p. 43). - Minder arbeids-, kennis- en studiemigratie: De SP streeft naar een migratiesaldo van 40 duizend per jaar (p. 26). - Vertrekbelasting: De SP wil extra belasting heffen op vermogenden (i.e., mensen met meer dan één miljoen euro) die hun vermogen naar het buitenland verplaatsen (p. 57).	- Het programma is niet duidelijk over wie ze onder "arbeidsmigranten" verstaan. Veel misstanden bevinden zich ook in grenssituaties, waarvoor samenwerking nodig is. - Vereist uniforme regels tussen landen in grensgebieden met betrekking tot duurzaamheid. - Beperkt grensoverschrijdende mobiliteit en migratie, hetgeen mogelijk ook grens- en krimpregio's kan raken. - Kan het vestigingsklimaat van Nederland verslechteren en samenwerking op economisch gebied compliceren.
Zorg & Welzijn	- Centraal inkoopstelsel medicijnen: De SP streeft ernaar Nederland en Europa onafhankelijk te maken van buitenlandse markten op het gebied van medicijnen en hulpmiddelen (p. 14 & 17).	- Stimuleert meer Europeesamenwerking op het gebied van gezondheidszorg.
Mobiliteit & Infrastructuur	- Terugdringen van vliegverkeer: De SP wil kritisch kijken naar de noodzaak van regionale vliegvelden zoals Maastricht Aachen Airport en Eindhoven Airport. Daarnaast wil de partij de geluidsoverlast veroorzaakt door de vliegtuigen die opstijgen vanaf de NAVO-basis in Geilenkirchen terugdringen (p. 41). - Gratis openbaar vervoer: De SP wil naar Duits voorbeeld het openbaar vervoer direct goedkoper door de prijzen met 25 procent te verlagen en een goedkoop maandabonnement (p. 40). - Snelle en betaalbare treinen in Europa: De SP wil dat publieke vervoersbedrijven in Europa meer gaan samenwerken om langeafstandstreinen te stimuleren (p. 40).	- Kan bereikbaarheid van grensgebieden verminderen (afhankelijk van of andere vormen van vervoer, zoals treinen, worden bevorderd), of over de grens aantrekkelijker maken. Voor Geilenkirchen is zonder meer goede samenwerking nodig. - Verwijzing naar beleid in buurland, relevant voor grensregio's om deze initiatieven ook grensoverschrijdend af te stemmen. - Vereist verdieping van coördinatie tussen landen en grensoverschrijdende spoorwegbedrijven en investering in relaties.
Onderwijs & Cultuur	- 50+1 Model: De SP wil het Duitse 50+1-model invoeren, waarbij de meerderheid van de zeggenschap altijd bij de leden en supporters blijft (p. 33). - Gemarginaliseerde groepen: De SP wil dat Nederland en Europa zich meer inzetten voor de emancipatie van gemarginaliseerde groepen (p. 24). - Verplichte Nederlandse bachelors: De SP wil dat een deel van de bacheloropleidingen verplicht in het Nederlands wordt gegeven. Voor opleidingen die in het Engels worden aangeboden, moet de opleiding ook in het Nederlands te volgen zijn.	- Geen relevantie, maar overname van een Duits voorbeeld. - Vereist grensoverschrijdende samenwerking op het gebied van de rechten van minderheden. - Kan internationale en Europese samenwerking en euregionale studentenmobiliteit belemmeren.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
<i>Veiligheid</i>	- Tegen wapenexportbeleid: De SP wil dat Nederland niet toetreedt tot een wapenexportverdrag met Frankrijk, Duitsland en Spanje (p. 23). - Europese militaire samenwerking: De SP wil meer samenwerking tussen Europese landen op het gebied van defensie (p. 22).	- Geen directe relevantie op grensoverschrijdende samenwerkingen voorzien, maar vermeld buurlanden. - Stimuleert mogelijk de samenwerking binnen de regionale defensie-industrie en strategische coördinatie in Europa.
<i>Energietransitie & Klimaat</i>	- Europese samenwerking tegen vervuiling: De SP pleit voor meer samenwerking op Europees niveau om water, lucht en bodem schoon te houden en te beschermen (p. 42). - Klimaatverandering stopt niet bij de grens, daarom werken we samen met onze Europese bondgenoten (p. 37).	- Vereist harmonisatie van milieuwetgeving tussen grensgebieden. - Positief dat hiervoor over grenzen heen wordt gekeken, hetgeen ook op lager niveau met de buurlanden kan worden geïntensiveerd.
<i>Innovatie</i>	- Digitale autonomie: De SP wil gaan investeren in alternatieven voor Amerikaanse digitale producten, clouddiensten en datacentra (p. 55).	- Stimuleert mogelijk de grensoverschrijdende samenwerking op het gebied van technologie.
<i>Euregionale governance & samenwerking</i>	- Geen federaal Europa De SP wil dat lidstaten "zaken als openbaar vervoer, gezondheidszorg en energie zelf en democratisch [te] organiseren" (p. 25).	- Een mogelijke belemmering voor Europese en grensoverschrijdende samenwerking; hangt echter af van de daadwerkelijke articulatie van de ideeën.

Volt Verkiezingsprogramma: Doe Iets Nieuws

Screening door Tobias Pardoën

Algemene gegevens

- Telt **154** pagina's

Grensoverschrijdende dimensie in verkiezingsprogramma:

- ✓ **'Grensregio'** wordt 28x genoemd, in de context van energie, infrastructuur, mobiliteit, onderwijs, diploma-erkenning, bestuursstructuren, hulpdiensten, democratie, subsidies, burgerparticipatie en media.
- ✓ **'Grens'** in de context van grensoverschrijdende/grensoverstijgende samenwerking wordt 69x genoemd, in de context van regionale aanbestedingen, arbeidsmarkt, infrastructuur, mobiliteit, natuur en milieu, onderwijs en wetenschap, gezondheidszorg, asiel en grensbewaking, economische samenwerking en ondernemen, werkloosheidsuitkeringen en informatievoorzieningen voor grensarbeiders, bankenunie, veiligheid en persvrijheid.
- ✓ **'Euregio'** wordt **driemaal** (3x) genoemd in de context van grensoverschrijdend wetenschappelijk onderzoek, samenwerking en nieuwsvoorzieningen.
- ✓ **'Benelux'** wordt **tweemaal** (2x) genoemd, in de context van grensoverschrijdende politiesamenwerking en de transitie naar een duurzame economie.
- ✓ De **buurlanden** worden **zeventienmaal** (17x) genoemd, door middel van zoektermen als **'Duits', 'Belg', 'buurland', 'buurregio'**, in de context van energie en waterstof, alternatief vervoer, gezamenlijke burgerraden, waterbeheer en PFAS, samenwerking tussen hulpdiensten en het inspiratie halen uit buitenlandse voorbeelden.
- ✓ **'Schengen'** wordt **eenmaal** (1x) genoemd, in de context van het opzetten van het opzetten van een "militair schengen".
- ✓ **'Europa', 'Europese Unie'** wordt 58 keer genoemd, in de context van meer Europese samenwerking op het gebied van klimaat, energie, economie en industrie, gezondheid, buitenlandse zaken, democratie, rechtsstaat en mobiliteit.

Toelichting: Elk partijprogramma wordt gescreend aan de hand van de genoemde zoektermen en dimensies. Elementen die relevant kunnen zijn voor desbetreffend grensoverschrijdende thema worden in onderstaande tabel opgenomen. Een plan of voornemen in het partijprogramma kan daarbij specifiek grensoverschrijdende samenwerking of aandacht voor een grensregio benoemen, maar dat is niet per definitie het geval. Ook plannen of voornemens die van invloed (positief of negatief) kunnen zijn op een bepaald grensoverschrijdend thema of waar de grensoverschrijdende dimensie gemist wordt, worden opgenomen. Deze elementen zijn uit het partijprogramma (kort) gekopieerd en in de kolom 'relevantie' geduid. N.B. Het betreft een screening en beoogt daarmee niet volledig zijn, daarnaast kunnen thema's leeg blijven indien de grensoverschrijdende relevantie niet aanwezig wordt geacht.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
Arbeidsmarkt & Economie	- CAK: Volt wil de CAK-afdeling die verantwoordelijk is voor grenswerkers naar de grensregio verplaatsen (p. 96). - 28ste regime: Volt wil een 28ste regime in de EU invoeren voor het verbeteren van zakendoen in de interne markt (pp. 83 & 87). - Werkloosheidsuitkering voor grensarbeiders: Volgens Volt moet een grensarbeider de mogelijkheid hebben om een werkloosheidsuitkering aan te vragen wanneer hij of zij vijf jaar verzekerd is geweest in het land waar hij of zij voor het laatst heeft gewerkt (p. 96). - Grensinformatiepunten: Volt wil dat 'grensinformatiepunten' uitgebreid worden en beter zichtbaar worden gemaakt voor grenswerkers of mensen die grenswerker willen worden (p. 96). - Ondernemen: De Nederlandse overheid zou zich volgens Volt zich meer moeten inzetten op het zoeken van aansluiting bij andere EU-landen om ondernemen over de grens makkelijker mogelijk te maken via de European Business Wallet (p. 100). - Bankenunie: Volt wil de Europese bankenunie voltooiën (p. 105). - Meer Europese integratie: Industriebeleid Europese bevoegdheid maken (p. 84-85).	- Maakt de nationale overheid toegankelijker voor grenswerkers. - Versterkt de interne markt en vereenvoudigt grensoverschrijdend zakendoen, iets dat in de EU ook wordt ontwikkeld. - Verbetert mogelijk de sociale zekerheid voor grensarbeiders. Dit is onderwerp van de langdurige discussies onder de herziening van de Coördinatieverordening. - Zorgt voor betere en duurzame informatievoorziening over grensarbeid; mogelijke stimuleert dit de soort arbeid. Het is echter van belang om dit ook samen met de buurlanden te organiseren. - Vergemakkelijkt grensoverschrijdend ondernemen en stimuleert regionale bedrijvigheid. - Vergemakkelijkt grensoverschrijdend kapitaal. - Creëert een gelijk spelveld voor industrieën in de grensgebieden.
Zorg & Welzijn	- Hulpdiensten: Volt wil een verdrag voor betere samenwerking en bescherming van hulpdiensten in grensregio's, ook in gebied van informatieuitwisseling (p. 109). - Gezondheidsunie: Volt streeft naar een Europese gezondheidsunie voor het aanpakken van grens overstijgende gezondheids crises (p. 56). - Cohesiebeleid: Volt wil de Europese cohesiemiddelen gebruiken om meer te investeren in brede welvaart, waaronder onderwijs, training, vergroening en innovatie, sociale woningbouw en grensoverstijgende samenwerking (p. 83).	- Vereenvoudigt de samenwerking tussen hulpdiensten in grensgebieden. Hier zijn reeds zeer succesvolle voorbeelden in grensregio's te vinden. - Onder andere COVID heeft laten zien dat de Europese coördinatie te zwak is. Echter, het is van belang dat het de euregionale structuren niet belemmert. - Onder de cohesiemiddelen valt ook Interreg. Uit ITEM onderzoek blijkt dat er noodzaak is aan meer en gerichtere financiering voor duurzame grensoverschrijdende samenwerking.
Mobiliteit & Infrastructuur	- We investeren in de aanleg en reparatie van infrastructuur in de grensregio's, zodat woon- en werkverkeer, familiebezoek en studeren over de grens makkelijker wordt (p. 27) - Treinverkeer: Volt streeft naar meer en frequentere directe grensoverschrijdende treinverbindingen. Volt wil inzetten op meer directe treinverbindingen die vaker tussen grenssteden rijden, zodat de trein ook in de grensregio de auto kan vervangen (p. 28).	- Vergroot bereikbaarheid en infrastructuur, zoals treinverbindingen, in grensregio's en economische en sociale mobiliteit. Er zijn echter geen concrete voorstellen van verbindingen en instrumenten die hiervoor nodig zijn. - Grensoverschrijdende samenwerking is zondermeer nodig, zo ook van de spoorbedrijven zelf.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	- Alternatief vervoer: Volt wil meer samenwerken met Noord-Duitsland, België en Frankrijk om het aanbod van alternatief vervoer te versnellen (pp. 28 & 30).	
<i>Onderwijs & Cultuur</i>	- Taalonderwijs: Volt wil verplichte taalvoorzieningen in grensregio's om sociale en economische uitwisseling te bevorderen (p. 51). - Diploma-erkenning: Volt maakt zich hard voor een betere erkenning van diploma's in grensregio's als stap naar EU-brede erkenning (p. 53). - Wetenschap: Volt wil studeren en werken over de grens vergemakkelijken door de samenwerking in het onderwijs en de wetenschap in de Europese Unie (EU) (p. 49). - Persvrijheid: Volt pleit voor ten minste 250 noodvisa voor journalisten in nood, want "persvrijheid houdt niet op bij de grens" (p. 149). - Culturele samenwerkingen: Volt wil meer Europese kunst- en cultuurprojecten stimuleren (p. 72).	- Taal stimuleert de integratie, voor grensregio's is daarbij meertaligheid van belang. - Stimuleert grensoverschrijdende onderwijs- & arbeidsmobiliteit. Niet geheel concreet welke aanvullingen op het EU en Benelux instrumentarium worden gemaakt. - Stimuleert grensoverschrijdende samenwerking en mobiliteit in onderwijs. - Geen directe relevantie voor grensoverschrijdend samenwerking. - Dat is in euregionale context ook van belang, ook buiten projectmatige wijze.
<i>Veiligheid</i>	- Frontex: Frontex moet volgens Volt grondig worden hervormd (p. 77). - Cyber: Volt vindt dat hybride dreigingen op Europees niveau moet worden aanpakken (p. 123). - Politie-samenwerking: EU-breed verdrag naar voorbeeld Benelux-verdrag, uitbreiding met Duitsland (p. 122). - Militair Schengen: snelle verplaatsing van militair materieel/troepen (p. 115). - Binnengrenscontroles: Volt wil per direct de binnengrenscontroles stoppen (p. 76).	- Geen directe relevantie voor grensoverschrijdend samenwerking, maar wel relevant voor de binnengrenscontroles. - Pleidooi voor uitbreiding Benelux Politieverdrag, dat voorloopt binnen Europa. Uitbreiding met Duitsland is zeker positief en realistischer dan een EU-breed verdrag. - Verdedigt het Schengenverdrag met afschaffing van grenscontroles, positief voor grensregio's.
<i>Energietransitie & Klimaat</i>	- Energie: Volt pleit voor het wegnemen van juridische obstakels voor grensoverschrijdende energieprojecten (p. 24). - Milieu: Volt streeft naar meer grensoverschrijdende samenwerking met betrekking tot grensoverschrijdende natuur vraagstukken zoals stikstof, nitraat en waterkwaliteit (pp. 35 & 37). - Koploperregio: Volt wil van de Benelux een koploperregio maken in de transitie naar een duurzame en weerbare economie (p. 82). - Waterstof: Volt pleit voor meer coördinatie met buurlanden op het gebied van waterstof (pp. 23 & 26). - PFAS en waterbeheer: Volt wil meer principeafspraken, met onder andere Duitsland, over het verbod op en de gevolgen van de bestaande ophoping van PFAS in onze gedeelde wateren (p. 41).	- Ambitie om transnationale duurzame projecten in grensgebieden te vergemakkelijken, obstakels liggen ook deels op EU niveau. - Grensoverschrijdende vraagstukken vergen inderdaad grensoverschrijdende samenwerking op verschillende niveaus. - Binnen de Benelux bestaan reeds instrumenten en mogelijkheden om voor te lopen op de EU. - Afstemming met buurlanden over waterstof en PFAS, hetgeen positief en noodzakelijk is.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
<i>Innovatie</i>	- Subsidies: Volt wil de EU-subsidies uit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling hervormen en gaan aan de slag met het juridische instrument voor grensoverstijgende samenwerking. De provincie Limburg loopt hierin voorop en is wat Volt betreft een voorbeeld voor andere grensregio's (p. 145). - Silicon Europa: Europees Tech Fund voor AI, kwantum en bio-tech (pp. 82-83)	- Aandacht voor EFRO (en Interreg) en de nieuwe BRIDGEforEU-verordening. Wat betreft het laatste kan het Schakelpunt Grensbelemmeringen tussen Vlaanderen en Nederland als pilot worden gezien, dat verduurzaamd kan worden. - Draagt bij aan de stimulering van de Europese technologie- en innovatiestructuur.
<i>Euregionale governance & samenwerking</i>	- Wetenschappelijk onderzoek: Volt wil meer investeren grensoverschrijdend wetenschappelijk onderzoek zoals de Einsteintelecoop in de Euregio Maas-Rijn (p. 54). - Meer structurele samenwerking: Volt wil meer investeren in permanente samenwerking structuren zoals Euregio voor 'krachtige grensregio's' (p. 145). - Media: Volt wil grensoverschrijdende nieuwsvoorzieningen via Euregioredacties tussen publieke omroepen in grensregio's (p. 149). - Grenseffectenrapportages: Volt wil 'grenseffectenrapportages' verplicht maken voor beleid dat grensregio's raakt (p. 96). - Burgerberaden: Volt onderzoekt mogelijkheden voor grensoverschrijdende burgerberaden met Duitsland en België (p. 145). - Democratie: Volt streeft naar een nauwere samenwerking overheden en gemeenschappen in de grensregio om de democratie te 'versterken' (p. 143). - Volgen van voorbeelden: Volt streeft ernaar bestaande structuren uit Duitsland, België, Finland, Spanje, Zwitserland en Portugal over te nemen of zich daaraan te laten inspireren (pp. 20, 21, 38, 85, 121, 124 & 139).	- Versterkt regionale kennisinstellingen en diens binding in de euregionale context. - Belangrijk punt voor grensregio's, om duurzame en sterke grensoverschrijdende structuren te hebben. Dit bevordert en bestendigt samenwerking in de grensregio. - Momenteel grotendeels afwezig, maar relevant voor cohesie over grenzen heen. - Effectief is deze al in werking: de Grenseffectentoets onder het Beleidskompas. Het is van belang dat hierop wordt gecontroleerd. - Vergroot de grensoverschrijdende democratische betrokkenheid. Relevant voor voorkomen van mogelijke conflicten zoals die nu rondom windparken en ruimtelijke ordening ontstaan.

Forum voor Democratie Verkiezingsprogramma: Een nieuwe kans voor Nederland

Screening door Martin Unfried

Algemene gegevens

- Telt 77 pagina's

Grensoverschrijdende dimensie in verkiezingsprogramma:

- ✓ **'Grensregio'** wordt 0 maal genoemd,
- ✓ **'grens'** in de context van grensoverschrijdende/grensoverstijgende samenwerking wordt 2 maal, maal genoemd, in de context van: grensbewaking
- ✓ **'euregio'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'Benelux'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ De **buurlanden** worden 1 maal genoemd (oneerlijke landbouw) Duitsland 2 maal (niet in verband met samenwerking)
- ✓ **'Schengen'** wordt 2 maal genoemd, in de context van: opzeggen.
- ✓ **'Europa', 'Europese Unie'**, rond 20 keer, in verband met de uittreding (Nexit)

Toelichting: Elk partijprogramma wordt gescreend aan de hand van de genoemde zoektermen en dimensies. Elementen die relevant kunnen zijn voor desbetreffend grensoverschrijdende thema worden in onderstaande tabel opgenomen. Een plan of voornemen in het partijprogramma kan daarbij specifiek grensoverschrijdende samenwerking of aandacht voor een grensregio benoemen, maar dat is niet per definitie het geval. Ook plannen of voornemens die van invloed (positief of negatief) kunnen zijn op een bepaald grensoverschrijdend thema of waar de grensoverschrijdende dimensie gemist wordt, worden opgenomen. Deze elementen zijn uit het partijprogramma (kort) gekopieerd en in de kolom 'relevantie' geduid. N.B. Het betreft een screening en beoogt daarmee niet volledig zijn, daarnaast kunnen thema's leeg blijven indien de grensoverschrijdende relevantie niet aanwezig wordt geacht.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
Arbeidsmarkt & Economie	- Forum voor Democratie wil een Nederland dat als neutraal handelsland schittert, naar Zwitsers voorbeeld. We stoppen met miljardenuitgaven aan buitenlandse conflicten, zoals de oorlog in Oekraïne, en richten ons op vrede en samenwerking. Door sancties die onze economie schaden te schrappen, en ontwikkelingshulp te beperken tot noodhulp, investeren we in onze eigen veiligheid en welvaart, met betere salarissen voor militairen en focus op grensbewaking. - Level playing field voor boeren. We zorgen dat Nederlandse boeren niet strenger gereguleerd worden dan hun collega's in buurlanden, zodat zij eerlijk kunnen concurreren. - Nederlandse handelsbelangen vaak ondergeschikt gemaakt aan die van grotere landen als Duitsland en Frankrijk. (Daarom uitstappen uit de EU) - Uittreden uit de eurozone: We stappen uit de euro, zodat Nederland met een eigen munt weer controle krijgt over de rentevoet, de geldhoeveelheid en de inflatie. Euro's moeten	- Uit de EU, maar geen uitspraken over de verdragen met buurlanden of de EU - Landbouw: geen samenwerking over de grens maar aanpassing van wetgeving (veronderstelling: de regulering is zwaarder in NL) - Geen uitspraken wat de uittreding uit de Euro betekent voor de samenwerking met de buurlanden - De plannen maken ook aan eind aan een geïntegreerde grensoverschrijdende arbeidsmarkt. Als Nederland uit de EU stapt is ook geen ruimte meer voor EU-burgers (behalve green card houders)

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	blijvend en kosteloos kunnen worden omgezet naar deze nieuwe munt. - Daarnaast voeren we een tienjarige stop op naturalisaties in, bieden steun voor remigratie naar landen van herkomst en introduceren een GreenCard-systeem voor economisch waardevolle migranten om tijdelijk in Nederland te verblijven.	
<i>Zorg & Welzijn</i>	-	-
<i>Mobiliteit & Infrastructuur</i>	- We investeren in top-openbaar vervoer met langere treinen en meer bushaltes, ook in de regio. - Ook de kaalslag in de regio moet stoppen: bushaltes verdwijnen elk jaar in hoog tempo, waardoor dorpen en buitengebieden steeds moeilijker bereikbaar zijn. - Ook moet vliegen betaalbaar en aantrekkelijk blijven: geen vliegbelasting, belastingvrij vliegen binnen het Koninkrijk en geen enkele beperking van korte vluchten binnen Europa	- Mobiliteit is in eerste instantie nationaal gedacht. Geen doelstellingen voor grensoverschrijdende verbindingen - Geen belasting op vluchten nationaal zou bij de burens niet goed vallen.
<i>Onderwijs & Cultuur</i>	-	-
<i>Veiligheid</i>	- Moderne grensbewaking - We voeren flexibele grenscontroles in met moderne technologie en automatische controle op biometrische gegevens, zodat Nederlanders vrij kunnen reizen maar buitenlanders effectief gecontroleerd worden. - We zeggen het VN-vluchtelingenverdrag, Schengen, het Marrakechpact en het EVRM op en streven naar een NEXIT, zodat Nederland volledig zelf kan bepalen wie ons land binnenkomt en wie	- Als Schengen wegvalt, is te verwachten dat de buurlanden (ook BE) structurele grenscontroles introduceren.
<i>Energietransitie & Klimaat</i>	-	-
<i>Innovatie</i>	-	-
<i>Euregionale governance & samenwerking</i>	- We schaffen constructies als de veiligheidsregio's af, zodat de macht terugkeert naar de democratisch gekozen volksvertegenwoordiging - ... streven we naar een intelligente uittreding uit de Europese Unie, waarna we ons aansluiten bij de Europese Vrijhandelsassociatie, net als Zwitserland, Noorwegen en IJsland	- Geen programma welke verdragen NL in de toekomst wil blijven houden met de EU, zoals Zwitserland. Niet mogelijk om gevolgen voor de grensoverschrijdende samenwerking te bepalen. - De veiligheidsregio spelen een grote rol bij de afstemming met de Duitse en Belgische autoriteiten (bijvoorbeeld in EMRIC verband). Geen uitspraken over de toekomst van deze samenwerking en de gevolgen.

Partij voor de Dieren Verkiezingsprogramma: Natuurlijk.

Screening door Susanne Sivonen

Algemene gegevens

- telt 136 pagina's

Grensoverschrijdende dimensie in verkiezingsprogramma:

- ✓ **'Grensregio'** wordt 1 maal genoemd, in de context van verbetering van treinverbindingen met de buurlanden
- ✓ **'grens'** in de context van grensoverschrijdende/grensoverstijgende samenwerking wordt 2 maal genoemd, in de context van: treinverbindingen, klimaat
- ✓ **'euregio'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'Benelux'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ De **buurlanden** worden 4 maal genoemd, door middel van zoektermen als **'Duits', 'Belg', 'buurland', 'buurregio'**, in de context van: veiligheid, treinverbindingen, verduurzaming van de woningvoorraad, malafide detachering van arbeidsmigranten buiten EU
- ✓ **'Schengen'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'Europa', 'Europese Unie'** wordt 54 maal genoemd, in de context van: veiligheid en defensie, klimaat, bescherming van dieren, arbeidsmigratie, zorg, economie

Toelichting: Elk partijprogramma wordt gescreend aan de hand van de genoemde zoektermen en dimensies. Elementen die relevant kunnen zijn voor desbetreffend grensoverschrijdende thema worden in onderstaande tabel opgenomen. Een plan of voornemen in het partijprogramma kan daarbij specifiek grensoverschrijdende samenwerking of aandacht voor een grensregio benoemen, maar dat is niet per definitie het geval. Ook plannen of voornemens die van invloed (positief of negatief) kunnen zijn op een bepaald grensoverschrijdend thema of waar de grensoverschrijdende dimensie gemist wordt, worden opgenomen. Deze elementen zijn uit het partijprogramma (kort) gekopieerd en in de kolom 'relevantie' geduid. N.B. Het betreft een screening en beoogt daarmee niet volledig zijn, daarnaast kunnen thema's leeg blijven indien de grensoverschrijdende relevantie niet aanwezig wordt geacht.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
Arbeidsmarkt & Economie	- We onderzoeken de herinvoering van tewerkstellingsvergunningen voor werknemers uit andere EU-landen, zoals die nu bestaat voor arbeidskrachten van buiten de EU. Malafide detachering via Duitsland of Polen van arbeidsmigranten van buiten de EU staan we niet meer toe. Nederland zet zich hier ook op Europees niveau voor in (p. 60) - De expatregeling en andere fiscale voordelen waarmee bedrijven buitenlandse werknemers aantrekken, schaffen we af (p. 60)	- Regels voor arbeidsmigratie aanscherpen die het moeilijker kunnen maken om mensen van over de grens aan te trekken
Zorg & Welzijn	- We gaan zorgarmoede tegen in krimpregio's, dorpen en achtergestelde wijken. Iedereen heeft recht op toegankelijke zorg, waar je ook woont. Daarom behouden we streekziekenhuizen en	- Zorgen dat gezondheidszorg beschikbaar blijft in (grens)regios, hoewel er wordt gesproken over het centraliseren van gespecialiseerde gezondheidszorg (en er geen melding wordt gemaakt van mogelijke

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	basiszorgvoorzieningen zoals huisartsenposten, tandartsen en apotheken in alle regio's (p. 86) - Regionale ziekenhuizen blijven open en verdwijnen niet door fusies. Zo is goede zorg bereikbaar voor iedereen. Elk streekziekenhuis beschikt over een verloskamer. Acute zorg, zoals verloskunde en spoedeisende hulp, gaan we financieren op basis van beschikbaarheid, niet op basis van verrichte handelingen. Alleen complexe zorg wordt ondergebracht bij gespecialiseerde ziekenhuizen (p. 87)	grensoverschrijdende samenwerking tussen ziekenhuizen)
Mobiliteit & Infrastructuur	- Ook in de grensregio's verbeteren of herstellen we de (korte) internationale treinverbindingen met de buurlanden (p. 104) - We investeren in een betaalbaar en toegankelijk Europees treinnetwerk. Internationale tickets worden zodanig goedkoper dat de optie voor ov financieel aantrekkelijker wordt dan auto of vliegtuig. De EU zorgt ervoor dat treinreizigers overal in Europa online snel en gemakkelijk alle reisopties kunnen opzoeken en treintickets kunnen boeken (p. 104) - Om goed op het Europese treinnetwerk aangesloten te zijn investeert Nederland in frequente internationale verbindingen naar Hamburg/Kopenhagen (noordoost), Berlijn/Praag (oost), München (zuidoost), Parijs (zuid) en Londen (west). Er komen meer en betere internationale nachttreinen (p. 104) - De treinreistijd tussen de Randstad en Noord- en Oost-Nederland wordt verkort. De Lelylijn en Nedersaksenlijn komen er zo snel mogelijk. Ook zorgen we voor een nieuwe, snelle treinverbinding tussen Utrecht en Breda (p. 103) - Eindhoven Airport, Maastricht Aachen Airport, Groningen Airport Eelde en Rotterdam The Hague Airport sluiten (p. 104)	- Het bevorderen van betere treinverbindingen tussen buurlanden, het vereenvoudigen van het kopen van tickets: kan de bereikbaarheid van grensregio's/buurlanden verbeteren, hoewel wordt vermeld dat de luchthavens van Maastricht en Groningen zouden worden gesloten
Onderwijs & Cultuur	- Basisvoorzieningen (zoals scholen, culturele instellingen en zorgvoorzieningen) in dunbevolkte gebieden worden zoveel mogelijk behouden zodat iedereen fatsoenlijke toegang houdt tot deze essentiële voorzieningen. (p. 110) - Het aantal buitenlandse studenten dat wordt aangetrokken moet worden afgestemd op beschikbare huisvesting voor studenten en het borgen van de onderwijskwaliteit. Tegelijkertijd staat het belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen in de weg als Nederlandse universiteiten hun positie binnen de internationale wetenschap verliezen en internationaal georiënteerde opleidingen	- Toegang tot onderwijs en gezondheidszorg waarborgen in dunbevolkte gebieden (waaronder mogelijk ook enkele grensregio's) - Voorzichtig beleid met betrekking tot het beperken van de internationalisering van het onderwijs

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
<i>Veiligheid</i>	hun deuren moeten sluiten. De overheid maakt in samenwerking met universiteiten en hogescholen verantwoord beleid omtrent buitenlandse studenten en Engelstalig onderwijs (p. 114) - We zetten in op preventie van misstanden in gesloten organisaties (bijvoorbeeld studentenverenigingen en ontgroeningen, sektes en misbruik, families en eerwraak). In navolging van onze buurlanden zorgen we voor betere wettelijke kaders om in te kunnen grijpen (p. 70) - We kiezen voor Europese samenwerking, maar het Nederlandse parlement dient volledige zeggenschap te behouden over de inzet van Nederlandse militairen. Er komt geen Europees leger. Nederland levert geen soldaten aan internationale militaire interventies, tenzij deze een duidelijk afgebakend humanitair karakter hebben (p. 126) - Niet alles hoeft in Nederland, want de ruimte is schaars. Europese landen gaan efficiënter samenwerken bij het aankopen van defensiematerieel (p. 125) - Nederland betaalt niet mee aan het grensgeweld aan de Europese grenzen of elders. Landen die grensbewaking misbruiken om migratie tegen te gaan worden daarop aangesproken. Frontex moet worden vervangen door humanitaire missies die mensen in nood daadwerkelijk helpen. De huidige grensbewaking kijkt weg bij schendingen van mensenrechten, faalt in hulpverlening en opereert zonder voldoende onafhankelijk toezicht. Europa moet kiezen voor bescherming van mensen, niet voor afschrikking (p. 133)	- Het aansluiten van beleid op dat van buurlanden - Europese samenwerking op het gebied van defensie - Zorgen dat bij grenscontroles de mensenrechten worden gerespecteerd en dat deze niet worden misbruikt tegen migratie: hoewel dit mogelijk verwijst naar controles aan de buitengrenzen in plaats van aan de binnengrenzen
<i>Energietransitie & Klimaat</i>	- Het oplossen van grensoverschrijdende problemen zoals de klimaat en biodiversiteitscrisis vraagt om Europese inzet (p. 127) - Er komt een duidelijk plan voor verduurzaming van de woningvoorraad met afrekenbare doelen. De woningvoorraad is in 2030 energieneutraal. Zonnepanelen op daken worden de norm. Alle nieuwbouwwoningen worden voorzien van zonnepanelen en/of een groen dak en bij nieuwbouw wordt een eigen regenwateropslag verplicht, zoals in België al het geval is (p. 95) - We verzwaren (inter)nationale, regionale en lokale elektriciteitsnetten. Waar mogelijk, en passend vanuit natuur en milieu-perspectief, komen netwerken ondergronds te liggen. (p. 11)	- Europese samenwerking op het gebied van klimaat - Het bevorderen van internationale/regionale elektriciteitsnetwerken - Beperking van de export van afval naar het buitenland: mogelijke obstakels in grensregio's?

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	- We stoppen met exporteren van afval naar het buitenland. Door producten hier te verwerken en te stoppen met gebruik van schadelijke materialen die niet verwerkt kunnen worden, werken we sneller toe naar een circulaire economie. (p. 20) - Nederland gaat zich inzetten voor betere Europese en internationale bescherming van dieren, natuur, milieu en klimaat (p. 127)	
<i>Innovatie</i>	-	-
<i>Euregionale governance & samenwerking</i>	- Ook in de grensregio's verbeteren of herstellen we de (korte) internationale treinverbindingen met de buurlanden (p. 104) - Het oplossen van grensoverschrijdende problemen zoals de klimaat en biodiversiteitscrisis vraagt om Europese inzet (p. 127)	- Voornamelijk verwijzing naar Europese samenwerking en het afstemmen van beleid met buurlanden

DENK Verkiezingsprogramma: Nu is het moment

Screening door Pim Mertens

Algemene gegevens

- telt 58 pagina's

Grensoverschrijdende dimensie in verkiezingsprogramma:

- ✓ **'Grensregio'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'grens'** in de context van grensoverschrijdende/grensoverstijgende samenwerking wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'euregio'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'Benelux'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ De **buurlanden** worden 3 maal genoemd, door middel van zoektermen als **'Duits', 'Belg', 'buurland', 'buurregio'**, in de context van: luchthavens, hogere kinderbijslag en hoger kindgebondenbudget, wekengrens bij abortus
- ✓ **'Schengen'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'Europa', 'Europese Unie'** wordt 4 maal genoemd, in de context van: Europese defensiesamenwerking, soevereine zeggenschap

Toelichting: Elk partijprogramma wordt gescreend aan de hand van de genoemde zoektermen en dimensies. Elementen die relevant kunnen zijn voor desbetreffend grensoverschrijdende thema worden in onderstaande tabel opgenomen. Een plan of voornemen in het partijprogramma kan daarbij specifiek grensoverschrijdende samenwerking of aandacht voor een grensregio benoemen, maar dat is niet per definitie het geval. Ook plannen of voornemens die van invloed (positief of negatief) kunnen zijn op een bepaald grensoverschrijdend thema of waar de grensoverschrijdende dimensie gemist wordt, worden opgenomen. Deze elementen zijn uit het partijprogramma (kort) gekopieerd en in de kolom 'relevantie' geduid. N.B. Het betreft een screening en beoogt daarmee niet volledig zijn, daarnaast kunnen thema's leeg blijven indien de grensoverschrijdende relevantie niet aanwezig wordt geacht.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
Arbeidsmarkt & Economie	-	-
Zorg & Welzijn	- Wij zijn voor een verplichte bedenktijd en raadgeving bij abortus en willen de wekengrens meer in lijn brengen met onze buurlanden. (p. 35)	- Gezocht naar harmonisatie van wekengrens met buurlanden, niet duidelijk of hier grenseffecten aanwezig waren.
Mobiliteit & Infrastructuur	- Omdat vliegen in Nederland steeds duurder wordt, kiezen veel Nederlanders ervoor om via luchthavens in Duitsland of België te reizen. [...] Wij zijn tegen de vliegtaks. (p. 45)	- Verwijzing naar grenseffecten, deze zijn echter niet duidelijk gekwantificeerd.
Onderwijs & Cultuur	-	-
Veiligheid	-	-
Energietransitie & Klimaat	-	-
Innovatie	-	-

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
Euregionale governance & samenwerking	- Wij zijn pragmatische voorstanders van de EU: als wij uitdagingen beter in Europees verband kunnen aanpakken, dan zijn wij daar een voorstander van. (p. 48) - Wij hechten aan het borgen van inspraak van ons nationale parlement bij EU-regelgeving en hechten waarde aan het behouden van onze soevereine zeggenschap over hoe ons land wordt bestuurd. (p. 48) - Wij zijn een voorstander van Europese defensiesamenwerking, maar geen voorstander van een Europees leger. (p. 48)	- Pragmatische, maar terughoudende houding richting de EU en hecht waarde aan nationale inspraak/sovereiniteit. Dat beperkt mogelijk ontwikkelingen die gunstig zijn voor grensregio's, zoals verdergaande coördinatie of harmonisatie.

BBB Verkiezingsprogramma: BBB Levert.

Screening door Pim Mertens

Algemene gegevens

- telt 127 pagina's

Grensoverschrijdende dimensie in verkiezingsprogramma:

- ✓ **'Grensregio'** wordt 3 maal genoemd, in de context van samenwerking overstromingen, thuiswerken voor grensarbeiders, regionale economische ontwikkeling, gelijkspeelveld
- ✓ **'grens'** in de context van 'grensoverschrijdende/grensoverstijgende samenwerking' wordt 8 maal genoemd, in de context van: spoorverbindingen, onderwijs, windturbines, gelijkspeelveld, grensoverschrijdende kansen, grenscontroles
- ✓ **'euregio'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'Benelux'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ De **buurlanden** worden 5 maal genoemd, door middel van zoektermen als **'Duits', 'Belg', 'buurland', 'buurregio'**, in de context van: windparken, implementatie Kaderrichtlijn Water, overstromingen, spoor, kleinschalige kazernes.
- ✓ **'Schengen'** wordt 2 maal genoemd, in de context van afgewezen asielaanvragen
- ✓ **'Europa', 'Europese Unie'** wordt 16 maal genoemd, in de context van: geen nationale koppen, autonomie lidstaten, kerntaken Europese samenwerking, beperking kosten

Toelichting: Elk partijprogramma wordt gescreend aan de hand van de genoemde zoektermen en dimensies. Elementen die relevant kunnen zijn voor desbetreffend grensoverschrijdende thema worden in onderstaande tabel opgenomen. Een plan of voornemen in het partijprogramma kan daarbij specifiek grensoverschrijdende samenwerking of aandacht voor een grensregio benoemen, maar dat is niet per definitie het geval. Ook plannen of voornemens die van invloed (positief of negatief) kunnen zijn op een bepaald grensoverschrijdend thema of waar de grensoverschrijdende dimensie gemist wordt, worden opgenomen. Deze elementen zijn uit het partijprogramma (kort) gekopieerd en in de kolom 'relevantie' geduid. N.B. Het betreft een screening en beoogt daarmee niet volledig zijn, daarnaast kunnen thema's leeg blijven indien de grensoverschrijdende relevantie niet aanwezig wordt geacht.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
Arbeidsmarkt & Economie	- In grensregio's moet het thuiswerken voor grensarbeiders beter geregeld worden, zodat zij niet in beide landen belasting en/of sociale premies verschuldigd zijn. (p. 58)	- Aandacht voor grensarbeiders, maar nog niet met concrete voorstellen hoe deze verbeterd kunnen worden.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	- Economisch beleid: Daardoor blijven andere delen van Nederland - met name grensregio's en plattelandsgebieden- achter, terwijl daar volop economische kansen liggen. Over de grens in Aken of Essen krijgen ondernemers wel de ruimte, terwijl in Groningen of Drenthe investeringen achterblijven. (p. 63) - Gelijk speelveld: Wat net over de grens wel kan, moet hier ook kunnen. Vergunningsprocedures, infrastructuur en investeringsvoorwaarden worden ook afgestemd op de praktijk in de regio. (p. 63) - BBB wil de extra nationale CO2-heffing voor de industrie daarom terugdraaien. Deze heffing, boven op het Europese ETS-systeem, schaadt ons vestigingsklimaat en jaagt bedrijven de grens over zonder aantoonbaar klimaateffect. (p.69) - We vinden het belangrijk dat de Nederlandse bedrijven niet verder op achterstand komen ten opzichte van hun concurrenten in Europa en dat er geen verdere nationale koppen op Europese fiscale maatregelen komen. Dus geen verdere beperkingen van de renteaftrek en geen Nederlandse koppen op de Europese CO2-heffing. (p. 124) - BBB is voorstander van het versterken van regionale samenwerking tussen bedrijven, onderwijsinstellingen en de gemeente om innovatieve kracht en hoogwaardige werkgelegenheid voor de jeugd in hun eigen regio, stad en dorp te behouden en te ontwikkelen. (p. 108)	- Aandacht voor het grensoverschrijdend perspectief voor grensregio's. Het 360 graden perspectief is inderdaad van belang voor het verwezenlijken van grensregionale kansen. - 'level playing field', harmonisatie van regels/procedures om niet slechter af te zijn. - Aanmerking van nationale maatregelen naast EU maatregelen als grenseffect is mogelijk maar niet direct aangetoond. - In grensgebieden is het relevant dat deze samenwerking ook over grenzen heen wordt gestimuleerd en gefaciliteerd.
Zorg & Welzijn	- Ziekenhuizen met regionale functies van spoedeisende hulp (SEH), spoedeisende verloskunde en Intensive Care (IC) zijn wezenlijk belangrijk voor de regio. In de bekostiging hoort rekening te worden gehouden met dit regionale belang. (p. 74) - Zorgverleners die een stage of zelfs hele opleiding in een ziekenhuis of zorginstelling hebben gevolgd, blijven vaker behouden voor de regio. Om die reden moet er regionale regie komen op opleidingen en stages. (p. 74)	- Aandacht voor zorg in de regio. Hierbij zijn ook grensoverschrijdende samenwerkingen en kansen om rekening mee te houden. - Voor regionale regie op opleidingen en stages is het in grensgebieden ook relevant om grensoverschrijdend te denken. Dit stimuleert mobiliteit, samenwerking en erkenning van kwalificaties.
Mobiliteit & Infrastructuur	- De Nedersaksenlijn is een belangrijke spoorverbinding tussen Groningen, Emmen en Enschede. Deze lijn versterkt de bereikbaarheid van het oosten en noorden van Nederland, bevordert grensoverschrijdende samenwerking met Duitsland en	- De Nedersaksenlijn als grensoverschrijdende kans: de lijn zelf loopt langs maar niet over de grens. Daarmee is inbedding van de Nedersaksenlijn in de samenwerking met Duitsland niet zondermeer

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	vergroot de leefbaarheid en economische kansen in regio's die nu te vaak worden vergeten. (p. 83) - De ene provincie is de andere niet, de ene regio verschilt van de andere. Ruimtelijke ordening vraagt om regionaal maatwerk afgestemd op de identiteit en behoeften van stad en platteland. (p. 46)	evident, maar heeft afstemming met het Duitse spoor. - Aandacht voor regionale verschillen: regiotoets?
Onderwijs & Cultuur	- De toegankelijkheid voor internationale studenten moet per onderwijsinstelling worden bekeken. Het belang voor de regio en het bestaan van deze onderwijsinstellingen moet leidend zijn. Wij zien meer in een uitbreiding van 'numerus fixus' en zeker niets in de 'toets anderstalig onderwijs'. (p. 107) - Gebruik van Engels is toegestaan wanneer dit voor de betreffende studie onontkoombaar is. (p. 107) - We stimuleren grensoverschrijdende samenwerkingen tussen onderwijsinstellingen. (p. 107) - Met de invoering van de krimpcheck wordt nieuw onderwijsbeleid voortaan getoetst op regionale impact. (p. 107) - Fries, streektaalen en dialecten klinken ons als muziek in de oren. Het gebruik hiervan dient te worden gestimuleerd. Daar waar streektaalen onder druk komen, is extra aandacht nodig. (p. 111)	- Geen toets anderstalig onderwijs, maar maatwerk per instelling. Hierbij is ook het euregionaal functioneren van belang. - De Engelse taal niet alleen in het kader van de studie, maar ook het doel – bijvoorbeeld in een euregionaal kader. - Uiteraard van belang, en niet alleen op projectbasis. - Onderdeel van een regiotoets? - Aandacht voor streektaalen en dialecten, hetgeen ook relevant is voor grensoverschrijdende samenwerking en buurtaalen.
Veiligheid	- Samenwerking met Duitsland en België is noodzakelijk om overstromingen in de grensregio's te voorkomen en te beperken. Door gezamenlijk waterbeheer en vroegtijdige waarschuwingen kunnen risico's beter worden beheerst. (p. 31) - Grenscontroles opvoeren. De kans dat migranten zonder verblijfsvergunning ongecontroleerd uit een veilig (buur)land Nederland in komen, moet steeds verder omlaag. Daarom zijn effectieve grenscontroles nodig. (p. 50) - In de toekomst zal Defensie groeien door de realisatie van kleinschalige kazernes door heel Nederland. Hierbij betrekken we ook onze Navopartnergebieden in het grensgebied van Duitsland. (p. 89)	- Bewustzijn van samenwerking voor de overstromingen, dat is inderdaad van belang en hier worden reeds evaluaties gedaan n.a.v. overstromingen. - Opvoeren van grenscontroles kan ervoor zorgen dat de Nederlandse controles wel overlast gevende effecten gaan hebben in grensgebieden. Dat is nadelig voor grensgebieden en de relaties met de buurlanden.
Energietransitie & Klimaat	- Er moet nauw worden samengewerkt met buurlanden bij ruimtelijke plannen, zoals de plaatsing van windturbines, om een goede afstemming en gezamenlijke besluitvorming te waarborgen. Dit voorkomt conflicten en bevordert duurzame ontwikkelingen die zowel lokaal als grensoverschrijdend gedragen worden. (p. 27)	- Samenwerking met buurlanden voor ruimtelijke plannen is zondermeer van belang. Structuren zoals de Nederlands-Duitse Commissie voor Ruimtelijke Ordening zouden hiervoor versterkt kunnen worden. ITEM onderzoek duidt op een toename van het aantal conflicten aan de grens.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	- De Kaderrichtlijn Water (KRW) moet in Nederland gelijk aan de buurlanden worden toegepast, met uitvoerbare en haalbare normen. (p. 47) - We zien dat de dynamiek van rivieren zoals de Rijn, Waal en IJssel verandert. Dit vraagt om een duidelijke verdeling van het water richting onze zoetwaterbekkens zoals het IJsselmeer en het Markermeer, en vergroting van de buffers. Daarom zet BBB in op een betere regionale afstemming tussen meerdere programma's die het beheer en de veiligheid van ons water moeten regelen, zodat we voldoende zoet water hebben tijdens droogte. (p. 47)	- 'Level-playing field', opdat er geen verschillen bestaan tussen buurlanden of ongunstige grenseffecten optreden. - Regionale afstemming: nu het internationale wateren betreft dient dat ook grensoverschrijdend plaats te vinden.
Innovatie	- De mogelijkheid van structurele financiering voor de regio's (in plaats van concurrentiemodellen zoals Regio Deals) onderzoeken (p. 125)	- Duurzame structuren boven projectmatige, tijdelijke financiering is adequater.
Euregionale governance & samenwerking	- Een algemeen beleid, bedacht vanuit Haagse torens, doet daar geen recht aan. Zorg dat de grensoverstijgende kansen goed benut kunnen worden door bijvoorbeeld in te zetten op versterking van het nationaal programma vitale regio's. (p. 15) - We willen in Brussel blijven pleiten voor een opt-out op het Europese asioldossier, al dan niet samen met andere landen die dit ook willen. (p. 53) - Meer controle over Europese politiek: Om die reden pleit BBB voor de invoering van een dwingend onderhandelingsmandaat voor Europese wetgevingsvoorstellen, zoals dat gebruikelijk is in het Deense en het Duitse Parlement. Het door de Tweede Kamer verleende mandaat bepaalt de ruimte van de minister bij onderhandelingen en stemmingen op Europees niveau. Bovendien vindt vroegtijdig afstemming plaats tussen ministeries ten behoeve van een nationaal standpunt richting Brussel. (p. 115) - De belangrijkste rol voor de Europese Unie ligt voor BBB op het vlak van economische samenwerking en regionale ontwikkeling. (p. 114) - Geen verdere overdracht van Nederlandse bevoegdheden en soevereiniteit aan Brussel. BBB staat voor eenheid in verscheidenheid en voor een strenge subsidiariteitstoets. (p. 114) - Commissievergaderingen over regio-gerelateerde onderwerpen moeten naast in Den Haag ook in de regio zelf worden gehouden om betrokkenheid en zicht op de praktijk te vergroten. (p. 23)	- Aandacht voor grensoverschrijdende kansen, die inderdaad door programma's als NPVR kunnen worden aangejaagd. - Dit compliceert wellicht met buurlanden die dat niet willen. In feite bestaat er al een apart kader binnen de EU: die van de Benelux. - Meer directe sturing op Europese politiek. Dit kan de onderhandelingen vertragen en bemoeilijken, ook over dossiers die coördinatie of harmonisatie beogen ten gunste van grensregio's. Anderzijds biedt het extra gelegenheid voor grenseffectentoeetsing van Europees beleid en diens implementatie. - Focus van de EU ligt wat betreft BBB beperkt op economische en regionale samenwerking, met strenge subsidiariteit. Onduidelijk hoe dit grensregio's en samenwerking kan beïnvloeden. - Positief voorstel, om ook inzicht te krijgen in (grens)regionale vraagstukken en problemen.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	- Alle beleid dient een regio-toets te ondergaan die de gevolgen van beleid en de uitvoering daarvan voor regio's en het platteland in beeld brengt. (p. 23)	- Regio-toets: aansluiting bij het idee van grenseffecten-toets en territorial impact assessments.

ChristenUnie Verkiezingsprogramma: Opstaan voor het Goede

Screening door Martin Unfried

Algemene gegevens

- telt 87 pagina's

Grensoverschrijdende dimensie in verkiezingsprogramma:

- ✓ **'Grensregio'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'grens'** in de context van grensoverschrijdende/grensoverstijgende samenwerking wordt 3 maal genoemd, in de context van: Criminaliteit, Europese samenwerking
- ✓ **'euregio'** wordt 0 maal genoemd, regio 31 maal
- ✓ **'Benelux'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ De **buurlanden** worden 2 maal genoemd, Duitsland 1 maal. van: eerlijke netwerk tarieven stroom, werkwijze raad van state, België 2 maal, kerncentrale en deurwaarders
- ✓ **'Schengen'** wordt 1 maal genoemd, in de context van arbeidsmigratie
- ✓ **'Europa', wordt 18 maal genoemd, migratie, defensie, concurrentie, treinreizen, 'Europese Unie'** wordt 8 maal genoemd, in de context van: waarden, democratie, nationale soevereiniteit, uitbreiding,

Toelichting: Elk partijprogramma wordt gescreend aan de hand van de genoemde zoektermen en dimensies. Elementen die relevant kunnen zijn voor desbetreffend grensoverschrijdende thema worden in onderstaande tabel opgenomen. Een plan of voornemen in het partijprogramma kan daarbij specifiek grensoverschrijdende samenwerking of aandacht voor een grensregio benoemen, maar dat is niet per definitie het geval. Ook plannen of voornemens die van invloed (positief of negatief) kunnen zijn op een bepaald grensoverschrijdend thema of waar de grensoverschrijdende dimensie gemist wordt, worden opgenomen. Deze elementen zijn uit het partijprogramma (kort) gekopieerd en in de kolom 'relevantie' geduid. N.B. Het betreft een screening en beoogt daarmee niet volledig zijn, daarnaast kunnen thema's leeg blijven indien de grensoverschrijdende relevantie niet aanwezig wordt geacht.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
Arbeidsmarkt & Economie	- Inzetten op een eerlijk Europees speelveld Nederlandse bedrijven ervaren momenteel geen gelijk Europees speelveld, bijvoorbeeld als het gaat om staatssteun of Nederlandse nettarieven die hoger zijn dan in buurlanden. Ook vangen verschillende Europese landen elkaar vliegen af door belastingconcurrentie om grote bedrijven binnen te halen. Dat moet anders. Er komen Europese ondergrenzen en een vergelijkbaar én mondiaal aantrekkelijk Europees (fiscaal) speelveld met duidelijke en handhaafbare kaders voor nationale staatssteun. - Het verdienmodel van deurwaarders wordt daarom geïnspireerd op het model uit België. - Om meer grip te krijgen op arbeidsmigratie moet er allereerst een einde komen aan de slechte arbeidsvoorwaarden. Daarnaast zijn er aparte Schengen-afspraken en een arbeidsmigratiepact in de Europese Unie nodig. Binnen de Europese Unie pleiten we voor de	- De doelstellingen zijn iet specifiek gericht op de ontwikkeling van grensregio's

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	invoering van tewerkstellingsvergunningen, in eerste instantie voor bepaalde sectoren zoals de bouw of uitzendsector. - Nederland (en Europa) moet investeren in de ontwikkeling van hoogwaardige technologie waarmee we als land en continent onafhankelijk worden van de Verenigde Staten en China.	
<i>Zorg & Welzijn</i>	-	-
<i>Mobiliteit & Infrastructuur</i>	- Binnen Europa worden treinreizen aantrekkelijker gemaakt, door in Europees en internationaal verband ambitieuze afspraken te maken over een CO2-prijs voor de luchtvaart, invoering van een kerosineaccijns en afschaffen van de btw-vrijstelling op vliegtickets. Internationale treinverbindingen worden verbeterd en samen met andere Europese landen zorgen we voor één transparant systeem voor het boeken van internationale treinkaartjes. De vliegbelasting wordt enerzijds meer gebaseerd op de daadwerkelijke CO2-belasting, anderzijds komt er een opslag voor vluchten tot 1250 km om duurzamer vervoer per trein te stimuleren.	- Transnationale doelstellingen, geen specifieke doelstellingen voor de Benelux/buurlanden
<i>Onderwijs & Cultuur</i>	- We zetten daarom in op vermindering van het aantal studiemigranten. Nederland verwelkomt talent uit het buitenland, maar is geen (bekostigde) opleidingsplaats voor iedere student die zich meldt. Dit legt in sommige steden een te grote druk op beschikbare voorzieningen. Het aanbieden van Nederlandstalig bacheloronderwijs is het uitgangspunt. Om (top)sectoren van internationaal talent te kunnen voorzien, maken we in lijn met de inzet van Universiteiten van Nederland (UNL) een landelijke afweging welke studies en bijpassende studiemigratie daarvoor verantwoord en nodig zijn. Hierover maken we in internationaal verband nieuwe afspraken. We passen het financieringsmodel aan om te voorkomen dat internationale studenten nodig zijn voor het voortbestaan van studies of instellingen	- Geen speciale doelstellingen voor grensoverschrijdende universiteiten met veel studenten uit de buurlanden
<i>Veiligheid</i>	- Wetgeving ter bestrijding van mensenhandel en uitbuiting wordt – om te beginnen binnen de EU – beter op elkaar afgestemd en grensoverschrijdende opsporing wordt versterkt. Landsgrenzen mogen de opsporing en vervolging niet belemmeren. - We verbeteren de samenwerking door kennisuitwisseling en ondersteuning op het gebied van de rechtsstaat, gezondheidszorg, energievraagstukken, bestrijding van grensoverschrijdende criminaliteit, duurzaamheid en landbouwinnovatie.	- Meer transnationale doelstellingen dan specifiek grensoverschrijdend - Geen concrete benoeming Benelux Politieverdrag etc.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	- Nederland neemt in Europa haar verantwoordelijkheid om een blijvend veilig heenkomen te bieden voor hen die vluchten voor vervolging, oorlog of geweld. De ChristenUnie heeft in het bijzonder aandacht voor vervolgte christenen. We willen een einde aan de levensgevaarlijke oversteek over de Middellandse zee, die mensensmokkel in de hand werkt. We pleiten voor een systeem waarbij asielzoekers zich buiten Europa kunnen aanmelden. We committeren ons aan snelle en rechtvaardige invoering van het EU migratiepact.	
Energietransitie & Klimaat	- Procedures ruimtelijke planning: De Raad van State gaat werken met een snelle toets vooraf (zoals in Duitsland), om onnodige rechtszaken eruit te filteren. - Zeeland staat voor specifieke uitdagingen, op het gebied van leefbaarheid, infrastructuur, waterveiligheid en -kwaliteit en de energietransitie. We verbeteren daarom de bereikbaarheid en renoveren de Zeelandbrug. We pakken samen met België de PFASvervuiling in de Westerschelde aan. We houden bij de bouw van kerncentrales in Zeeland rekening met de "Zeeuwse voorwaarden."	- Geen expliciete doelstellingen voor betere grensoverschrijdende samenwerking, - Zeeuwse voorwaarden allen gekoppeld aan afspraken met de Provincie Zeeland niet met Vlaanderen.
Innovatie	-	-
Euregionale governance & samenwerking	- Versterken van Europese samenwerking op kerntaken - Voor grote grensoverschrijdende uitdagingen is Europese samenwerking noodzakelijk: (arbeids)migratiebeleid, klimaatverandering, belastingontwijking en een eerlijke (digitale) economie. In deze tijd met geopolitiek schuivende panelen is strategische autonomie op Europees niveau cruciaal. We willen dat Nederland (en Europa) minder afhankelijk wordt van anderen waar het gaat om essentiële producten zoals grondstoffen, basisproducten, digitale diensten (incl. onafhankelijkheid van Amerikaanse techreuzen), voedsel en energie. Het Europees Parlement vergadert voortaan alleen nog in Brussel. Reizen tussen Brussel en Straatsburg is kostbaar en inefficiënt. - Damping van nettarieven. De netkosten stijgen komende jaren flink. Dat heeft gevolgen voor de energierekening van zowel huishoudens als bedrijven. We zetten in op een gelijk speelveld met buurlanden en we hebben in het bijzonder aandacht voor de energierekening van huishoudens met een krappe beurs.	- Samenwerking tussen regio's beperkt tot de nationale grenzen - Nettarieven: geen doelstelling in zaken betere samenwerking energienetwerken maar gelijke prijzen, concurrentiekracht. - Europese Integratie bij grote thema's, grensoverschrijdende samenwerking niet genoemd als Europese thema (horizontale integratie)

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	- Tegelijk stimuleren we de leefbaarheid in álle delen van het land – van stad tot platteland – en bevorderen we ruimtelijke solidariteit tussen regio's.	

SGP Verkiezingsprogramma: Stem Christelijk voor Nederland

Screening door Martin Unfried

Algemene gegevens

- telt 131 pagina's

Grensoverschrijdende dimensie in verkiezingsprogramma:

- ✓ **'Grensregio'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'grens'** in de context van grensoverschrijdende/grensoverstijgende samenwerking wordt 5 maal genoemd, in de context van: opvang aan de grens, grensgemeenten projecten energie, grensbewaking
- ✓ **'euregio'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ **'Benelux'** wordt 0 maal genoemd
- ✓ De **buurlanden** worden 5 maal genoemd, grensbewaking, prijzen supermarkt, versterkte samenwerking met Duitsland en België word niet genoemd
- ✓ **'Schengen'** wordt 1 maal genoemd, in de context van: Migratie
- ✓ **'Europa' 8 maal** (defensie, mensenhandel, Israël) **'Europese Unie' 5 maal**, afspraken met derde landen over opvang centra asiel.

Toelichting: Elk partijprogramma wordt gescreend aan de hand van de genoemde zoektermen en dimensies. Elementen die relevant kunnen zijn voor desbetreffend grensoverschrijdende thema worden in onderstaande tabel opgenomen. Een plan of voornemen in het partijprogramma kan daarbij specifiek grensoverschrijdende samenwerking of aandacht voor een grensregio benoemen, maar dat is niet per definitie het geval. Ook plannen of voornemens die van invloed (positief of negatief) kunnen zijn op een bepaald grensoverschrijdend thema of waar de grensoverschrijdende dimensie gemist wordt, worden opgenomen. Deze elementen zijn uit het partijprogramma (kort) gekopieerd en in de kolom 'relevantie' geduid. N.B. Het betreft een screening en beoogt daarmee niet volledig zijn, daarnaast kunnen thema's leeg blijven indien de grensoverschrijdende relevantie niet aanwezig wordt geacht.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
Arbeidsmarkt & Economie	- We staan sterker als we samenwerken met buurlanden en bondgenoten. - De boodschappenprijzen hakken er in menig gezinsportemonnee flink in. De SGP wil dat de hele keten zijn verantwoordelijkheid neemt en zorgdraagt voor eerlijke prijzen die niet veel hoger zijn dan in buurlanden. De overheid verlaagt loonkosten en energieprijzen voor deze bedrijven en geeft de Autoriteit Consument & Markt meer bevoegdheden op te treden tegen excessieve prijsopdrijving.	- Geen specifieke instrumenten of doelstellingen voor betere grensoverschrijdende samenwerking op het gebied van arbeidsmarkt of het concurrentie vermogen. -
Zorg & Welzijn	-	-
Mobiliteit & Infrastructuur	- Nederland werkt samen met andere Europese landen aan betere internationale treinverbindingen zodat er meer alternatieven komen voor vliegreizen binnen Europa. -	- Geen specifieke doelstellingen voor buurlanden/Benelux/grensregio's
Onderwijs & Cultuur	-	-

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
<i>Veiligheid</i>	- Grensoverschrijdende criminaliteit vraagt internationale samenwerking, zonder afhankelijk te zijn van Brussel. Afspraken met (buur)landen volstaan - De grensbewaking met buurlanden moet versterkt worden, onder meer met vaker mobiele controles - Door middel van verscherpt (mobiel) grenstoezicht worden veilige Landers of personen die al door verschillende EU-landen zijn gekomen eruit gelicht. Zij worden in speciale grenslocaties opgevangen om zo snel mogelijk terug te keren. - De grensbewaking met buurlanden moet versterkt worden, onder meer met vaker mobiele controles - De lijst van veilige landen wordt uitgebreid, zodat uitzetting naar deze landen versneld kan gebeuren. Alle Schengenlidstaten dienen dezelfde lijst van veilige landen te hanteren. - De Europese Unie (EU) heeft bevoegdheden nodig voor de aanpak van grensoverschrijdende problemen, maar moet lidstaten meer ruimte laten.	- Geen bijzondere benoeming instrumenten zoals Benelux verdrag - Speciale opvang in grenslocaties (niet duidelijk of deze in NL zijn) - Schengenlidstaten genoemd, maar niet in Benelux-verband of met buurtland Duitsland - Het wordt niet duidelijk hoe meer ruimte voor de lidstaten kan leiden tot het oplossen van grensbelemmeringen - Geen uitspraken over de toekomst van Schengen
<i>Energietransitie & Klimaat</i>	- Grensgemeenten krijgen ruimte om samen te werken met buurgemeenten voor duurzame energieprojecten en warmtenetten.	- Bijzondere benoeming van grensoverschrijdende samenwerking op het gebied van energie
<i>Innovatie</i>	-	-
<i>Euregionale governance & samenwerking</i>	- Gebieden buiten de Randstad moeten meer aandacht en middelen krijgen om problemen aan te pakken. Dat geldt zeker voor gebieden die te maken hebben met krimp en grensoverschrijdende vraagstukken, zoals Zeeland en Limburg.	- Aandacht voor regionale en grensoverschrijdende vraagstukken, maar niet concreet.

50Plus Verkiezingsprogramma: '... Iedereen wil 50plus worden'

Screening door Pim Mertens

Algemene gegevens

- telt +/- 16 pagina's

Grensoverschrijdende dimensie in verkiezingsprogramma:

- ✓ '**Grensregio**' wordt 0 maal genoemd
- ✓ '**grens**' in de context van grensoverschrijdende/grensoverstijgende samenwerking wordt 1 maal genoemd, in de context van: grensoverschrijdende natuurgebieden t.b.v. herziening Natura 2000-gebieden
- ✓ '**euregio**' wordt 0 maal genoemd
- ✓ '**Benelux**' wordt 0 maal genoemd
- ✓ De **buurlanden** worden 1 maal genoemd, door middel van zoektermen als '**Duits**', '**Belg**', '**buurland**', '**buurregio**', in de context van: landbouwbeleid
- ✓ '**Schengen**' wordt 0 maal genoemd
- ✓ '**Europa**', '**Europese Unie**' wordt 4 maal genoemd, in de context van: dezelfde CO2 regels, onafhankelijk Europa, beperking takenpakket EU, verkleining EU ambtenarenapparaat

Toelichting: Elk partijprogramma wordt gescreend aan de hand van de genoemde zoektermen en dimensies. Elementen die relevant kunnen zijn voor desbetreffend grensoverschrijdende thema worden in onderstaande tabel opgenomen. Een plan of voornemen in het partijprogramma kan daarbij specifiek grensoverschrijdende samenwerking of aandacht voor een grensregio benoemen, maar dat is niet per definitie het geval. Ook plannen of voornemens die van invloed (positief of negatief) kunnen zijn op een bepaald grensoverschrijdend thema of waar de grensoverschrijdende dimensie gemist wordt, worden opgenomen. Deze elementen zijn uit het partijprogramma (kort) gekopieerd en in de kolom 'relevantie' geduid. N.B. Het betreft een screening en beoogt daarmee niet volledig zijn, daarnaast kunnen thema's leeg blijven indien de grensoverschrijdende relevantie niet aanwezig wordt geacht.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
Arbeidsmarkt & Economie	- Dezelfde regels voor iedereen binnen Europa. Dus geen nationale CO2-heffingen en geen extra regels bovenop de Europese afspraken. - Uitfasering van het nationale klimaatbeleid, nadat gezamenlijk is besloten om het Europese bepalen van CO2 op te schalen.	- Deze insteek is die van een Europese 'level-playing field'. Harmonisatie voorkomt grenseffecten tussen buurlanden, maar is onwaarschijnlijk te realiseren. - Ook op lager niveau, zoals de Benelux, of met buurlanden is harmonisatie te initiëren.
Zorg & Welzijn	-	-
Mobiliteit & Infrastructuur	-	-
Onderwijs & Cultuur	- Culturele subsidies worden meer evenredig verdeeld naar alle regio's in het land. - Hoger en universitair onderwijs wordt in beginsel in het Nederlands aangeboden. Er kunnen bijzondere redenen zijn voor uitzonderingen. - Onderwijsinstellingen zijn medeverantwoordelijk dat buitenlandse studenten gehuisvest worden in de omgeving.	- Aandacht voor cultuur in de regio, hetgeen ook kan bijdragen aan cohesie in de euregio - Voor hoger onderwijsinstellingen in de euregio kan spraken zijn van euregionaal functioneren, waarmee rekening gehouden moet worden. - Ook over de grens zijn huisvestingsmogelijkheden, dit vergt bewustzijn van eventuele grenseffecten.
Veiligheid	-	-

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
<i>Energietransitie & Klimaat</i>	- Gezamenlijk klimaatbeleid op Europees of wereldwijd niveau, anders is het niet effectief. - Herziening van de indeling van Natura 2000-gebieden. Grote aaneengesloten en grensoverschrijdende natuurgebieden worden bevorderd en er wordt minder obsessief omgegaan met kleine natuurgebieden. - Een Nederlands landbouwbeleid dat niet strenger is dan dat van onze buurlanden.	- Het is relevant voor grensregio's om klimaatbeleid grensoverschrijdend te bekijken, er zijn echter ook lagere schaalniveaus denkbaar. - Herindeling van Natura 2000-gebieden
<i>Innovatie</i>	-	-
<i>Euregionale governance & samenwerking</i>	- Europa als een grootmacht, dat minder afhankelijk is van andere wereldmachten. - Het takenpakket van de EU wordt beperkt. - De luxe arbeidsvoorwaarden van EU-ambtenaren worden versoerd, het Europese ambtenarenapparaat gemoderniseerd en verkleind.	-

NSC Verkiezingsprogramma: Zorgen Voor Zekerheid: De Basis Moet Op Orde

Screening door Tobias Pardoën

Algemene gegevens

- Telt **94** pagina's

Grensoverschrijdende dimensie in verkiezingsprogramma:

- ✓ '**Grensregio**' wordt **niet** genoemd.
- ✓ '**Grens**' in de context van grensoverschrijdende/grensoverstijgende samenwerking wordt **tienmaal** (10x) genoemd, in de context van: betaalbare woningen, grensoverschrijdende samenwerking, arbeidsmigratie, asiel, prijsopdrijvingen.
- ✓ '**Euregio**' wordt **niet** genoemd.
- ✓ '**Benelux**' wordt **eenmaal** (1x) genoemd, in de context van: goede verstandshouding met buurlanden
- ✓ De **buurlanden** worden **negenmaal** (9x) genoemd, door middel van zoektermen als '**Duits**', '**Belg**', '**buurland**', '**buurregio**', in de context van: nationale investeringsbank, PAS-melders, openbaar vervoer, internationale spoorverbindingen, waterkwaliteit.
- ✓ '**Schengen**' wordt **eenmaal** (1x) genoemd, in de context van: opt-out van het Europese beleid
- ✓ '**Europa**' en '**Europese Unie**' wordt **vijftienmaal** (15x) genoemd, in de context van: pensioenfondsen, definitie van sociale en betaalbare woningen, mensenrechten, rechtsstaat, parlementair instemmingsrecht, Nederlandse soevereiniteit, collegegeld, research & development (R&D), aanpakken van het geneesmiddelentekort, Europees HSL-netwerk, digitale markt en technologie, defensie en Europees monetair beleid.

Toelichting: Elk partijprogramma wordt gescreend aan de hand van de genoemde zoektermen en dimensies. Elementen die relevant kunnen zijn voor desbetreffend grensoverschrijdende thema worden in onderstaande tabel opgenomen. Een plan of voornemen in het partijprogramma kan daarbij specifiek grensoverschrijdende samenwerking of aandacht voor een grensregio benoemen, maar dat is niet per definitie het geval. Ook plannen of voornemens die van invloed (positief of negatief) kunnen zijn op een bepaald grensoverschrijdend thema of waar de grensoverschrijdende dimensie gemist wordt, worden opgenomen. Deze elementen zijn uit het partijprogramma (kort) gekopieerd en in de kolom 'relevantie' geduid. N.B. Het betreft een screening en beoogt daarmee niet volledig zijn, daarnaast kunnen thema's leeg blijven indien de grensoverschrijdende relevantie niet aanwezig wordt geacht.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
Arbeidsmarkt & Economie	- Méér grip op arbeidsmigratie: Binnen de EU verkennen we hoe we meer grip kunnen krijgen op arbeidsmigratie, zoals grensoverschrijdende detachering. NSC stelt voor dat EU-lidstaten meer ruimte moeten krijgen op de instroom van arbeidsmigranten met quotums en arbeidsmarkttoetsen (p. 43). - Prijsopdrijving grote merkfabrikanten: NSC wil de prijsopdrijving van merken bestrijden door regulering rondom inkoop en etiketten te versoepelen. We pakken deze prijsopdrijving aan door deze beperkingen te verbieden en deze barrières voor grensoverschrijdende handel actief weg te nemen (p. 49). - Nationale investeringsbank: NSC wil een nationale investeringsbank oprichten net als Duitsland en Frankrijk (p. 51). - Staatsleningen voor particulieren: Naar Belgisch voorbeeld stelt NSC voor staatsleningen uit te geven aan particulieren (p. 49). - Strategische goederen: NSC wil de afhankelijkheid van strategische goederen via Europa verminderen om technologie en een gelijk speelveld veilig te stellen (p. 33). - Digitale Euro: NSC pleit voor een digitale euro om tegenwicht te bieden aan niet-Europese partijen (p. 92). - Versterking digitale markt en technologie: NSC steunt maatregelen om de digitale markt in Nederland en Europa te versterken (p. 81). - Pensioenfondsen: NSC stelt dat Brussel de Nederlandse pensioenfondsen niet als geldmachine mag gebruiken binnen de Europese Spaar- en Investeringsunie (p. 9). - Migratiesaldo: NSC streeft naar een migratiesaldo van maximaal 50.000 mensen per jaar (p. 42). - Beperking van expats: NSC wil de instroom van kennismigranten beperken. De partij streeft er ook naar om de regelingen die kennismigranten fiscaal bevoordelen en de woningmarkt verstoren te versoepelen (p. 43). - Grensoverschrijdende samenwerking moet tot concrete resultaten leiden, zoals goede treinverbindingen en afspraken over sociale zekerheid en belastingen voor grensarbeiders (p. 34)	- Arbeidsmigratie valt onder de EU vrijheden, meer grip kan beperking van die vrijheden betekenen. - Momenteel heeft dit zowel de aandacht van de Europese Commissie als de Benelux. Dergelijke grensbelemmeringen belemmeren zowel de interne markt als de grensoverschrijdende economie. - Geen directe relevantie voor grensoverschrijdende samenwerking, maar verwijzing naar het beleid in buurlanden. - Geen directe relevantie voor grensoverschrijdende samenwerking. - Geen directe relevantie voor grensoverschrijdende samenwerking. - Versterking van de digitale markt kan grensoverschrijdende investeringen bevorderen. - Geen directe relevantie voor grensoverschrijdende samenwerking. - Meer grip op het migratiesaldo kan voor grensregio's, die veelal behoefte hebben aan inkomend talent, nadelig zijn. - Focus op grensoverschrijdende samenwerking op het gebied van sociale zekerheid en belastingen voor grensarbeiders.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
Zorg & Welzijn	- Geneesmiddelentekort: NSC zet in op meer productie, strategische voorraden en een herziening van het preferentiebeleid om de afhankelijkheid van de mondiale geneesmiddelenmarkt te beperken (p. 66).	- Zou mogelijk de samenwerking met Europa/buurlanden op het gebied van medicatie productie bevorderen.
Mobiliteit & Infrastructuur	- Openbaar vervoer: Naar Duits voorbeeld wil NSC een landelijk dalurenabonnement voor het openbaar vervoer onderzoeken (p. 75). - Internationale spoorverbindingen: NSC maakt zich hard voor betere aansluitingen van spoorwegen in grenssteden op spoornetwerken van buurlanden (p. 34, 75). - Europees HSL-netwerk: NSC wil een betaalbaar en toegankelijk hogesnelheidsnetwerk dat grote steden in Europa verbindt (p. 75).	- Verwijzing naar het beleid in buurlanden, bij invoering is afstemming met Duits systeem mogelijk relevant. - Bevordert samenwerking met buurlanden op het gebied van infrastructuur en verbeterde bereikbaarheid van grensgebieden. - Transnationale infrastructuur is van belang, maar kan sprake zijn van een 'tunnel-effect' waarbij grensregio's worden overgeslagen.
Onderwijs & Cultuur	- Verantwoordelijkheid werkgevers: NSC vindt dat werkgevers die kennis- en arbeidsmigranten naar Nederland halen actief moeten bijdragen aan hun integratie door taalcursussen en opleidingskosten te financieren (p. 37). - Belang Europese taalminderheden: NSC wil de samenwerking tussen verschillende Europese minderheden taalregio's bevorderen (p. 38). - Beperking van niet-Nederlandse studenten: NSC wil een bindend convenant in het hoger onderwijs waarop kritisch toezicht gehouden wordt en bijgestuurd kan worden als normen worden overschreden. Enkele sectoren worden er aangepaste regels gemaakt als deze van belang zijn voor Nederland (pp. 43-44). - Nederlandse taal in het hoger onderwijs: NSC vindt dat het Nederlands weer de standaardtaal in het hoger onderwijs moet worden (p. 44 & 58). - Wachtijd financiële steun voor buitenlandse studenten (p. 44). - Verblijfspercentage: NSC vindt dat universiteiten en hogescholen moeten streven naar een minimaal verblijfspercentage van internationale studenten van 50% na vijf jaar (p. 58). - Focus op Nederlandse beleidsstukken: Het hoger onderwijs moet volgens NSC primair aandacht geven aan Nederlandse vraagstukken (p. 58).	- Kan de integratie van (grens)arbeiders verbeteren door het leren van de Nederlandse taal te stimuleren, hierbij in grensregio's ook de meertaligheid in ogenschouw houden. - Bevordert grensoverschrijdende samenwerking in grensregio's op het gebied van taal. - Kan negatieve gevolgen hebben voor universiteiten aan de grens met een internationale focus, zoals Maastricht University en de Technische Universiteit Enschede. Er wordt ook geen onderscheid gemaakt tussen internationaal, Europees en euregionaal.
Veiligheid	- Géén Europees leger: NSC is tegen een Europees leger omdat het "uit handen geven van ons geweldsmonopolie aan de Europese	- Geen relevantie voor grensoverschrijdende samenwerking.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	Unie ondergraaft het fundament van Nederland als zelfstandige staat" (p. 29). - Méér samenwerking criminaliteitsbestrijding: NSC wil inzetten op het intensiveren van internationale samenwerking om te voorkomen dat criminelen ontsnappen aan opsporing, vervolging en berechting (p. 86). - Daarnaast moet het Europese Migratiepact snel worden uitgevoerd voor betere grensbewaking en samenwerking (p. 41) - Opt-outs: NSC overweegt in het "uiterste geval een 'opt-out' van het Europese beleid" als er geen goede werkbare regels komen binnen de EU om afspraken te maken over het Schengenbeleid (p. 45). - Europees Asiel- en Migratiepact: NSC acht het pact noodzakelijk om ongecontroleerde migratie tegen te gaan. Ze maken zich hard voor verplichte grensprocedures "op wie de Europese Unie binnen wil" (p. 44).	- Bevordert grensoverschrijdende samenwerking op het gebied van justitie en veiligheid tussen de desbetreffende autoriteiten in grensregio's. Nog niet concreet gemaakt. - Als dit wordt uitgevoerd via grenscontroles, kan het invloed hebben op de mobiliteit en de 'euregionale mentaliteit' in grensgebieden
Energietransitie & Klimaat	- Waterkwaliteit: NSC wil dat er strengere afspraken worden gemaakt met buurlanden over de waterkwaliteit van de Rijn, Maas en Schelde (p. 77). - We houden rekening met de specifieke problemen in grensgebieden (p. 72) - De legalisering van de PAS-melders en interimers die al jarenlang in een schrijnende positie verkeren, krijgt de hoogste prioriteit. Om de PAS-melders eindelijk te legaliseren en hen rechtszekerheid te geven, passen we het natuurvergunningstelsel fundamenteel aan. We doen dit mede op basis van de praktijk in naburige EU-landen, in het bijzonder Duitsland en Frankrijk (p. 72)	- Erkent grensoverschrijdende samenwerking en harmonisatie van het klimaatbeleid in grensregio's - Nog geen vermelding van concrete problemen en acties.
Innovatie	-	-
Euregionale governance & samenwerking	- Goede verstandhouding met buurlanden: NSC wil werken aan een goede verstandhouding met buurlanden en bijzondere samenwerking met Vlaanderen, Noordrijn-Westfalen en Nedersaksen (p. 34). - Nederlandse soevereiniteit: NSC verzet zich tegen verdere Europese institutionele integratie om de Nederlandse nationale soevereiniteit te "bewaken" (p. 33). - Parlementair instemmingsrecht: NSC wil dat Europese regels alleen kunnen worden ingevoerd als de meerderheid van het	- Verhoogt de aandacht voor de samenwerking tussen verschillende grensregio's. - Geen directe relevantie voor grensoverschrijdende samenwerking. Afhankelijk van de uitvoering, kan dit beleid echter deze samenwerking (in)direct benadelen.

Dossier/Thematiek	Omschrijving	Relevantie Grensoverschrijdende Samenwerking
	Nederlandse parlement instemt. Dit recht moet worden verankerd in de Europawet (p. 33). - Monitoring EU-regelgeving: NSC wil dat Nederland actief volgt of nieuwe EU-regels nationale beleidsdoelen belemmert zodat het Nederlands parlement tijdig wordt geïnformeerd over mogelijke uitzonderingen (p. 13). - Steun voor de Einstein telescoop in Limburg: NSC steunt het project als "motor voor economische groei en internationale samenwerking in de regio" (p. 52).	- Europawet: kan mogelijk Europese ontwikkelingen ten gunste van grensregio's vertragen/beperken. - Actieve monitoring is ook goed om vroegtijdig territoriale of grenseffecten te kunnen identificeren en adresseren. - Versterkt de samenwerking in de Euregio op het gebied van kennis.

ITEM is een initiatief van Universiteit Maastricht (UM), het Nederlands Expertise en Innovatiecentrum Maatschappelijke Effecten Demografische krimp (NEIMED), Zuyd Hogeschool, de Gemeente Maastricht, de Euregio Maas-Rijn (EMR) en de Provincie Limburg (NL).

Institute for Transnational and Euregional cross border cooperation and Mobility / ITEM

Postadres:

Postbus 616, 6200 MD Maastricht

Bezoekadres:

Kapoenstraat 2, 6211 KW Maastricht

T: 0031 (0) 43 388 32 33

E: item@maastrichtuniversity.nl

www.twitter.com/ITEM_UM

www.linkedin.com/company/item-maastricht

www.crossborderitem.eu

